

Vold og seksuelle overgrep blant urfolk – utvalgte internasjonale perspektiver

Rapport

Margunn Bjørnholt, Solveig Bergman og Yngvil Grøvdal

Vold og seksuelle overgrep blant urfolk – utvalgte internasjonale perspektiver

Rapport

Margunn Bjørnholt,
Solveig Bergman og
Yngvil Grøvdal

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble stiftet i 2003. Selskapet er en del av Norwegian Research Centre AS (NORCE).

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning innen temaene

- vold og overgrep i nære relasjoner
- tvungen migrasjon og flyktninghelse
- katastrofer, terror og stressmestring

NKVTS har en egen seksjon for implementering og behandlingsforskning som arbeider på tvers av temaområdene våre. Senteret har også en nasjonal beredskapsfunksjon på området katastrofer og stressmestring.

Virksomheten ved senteret finansieres av flere departementer og direktorater, Norges forskningsråd, EU, frivillige organisasjoner og andre.

Vår visjon: «Et bedre liv for berørte av vold og traumer».

ISBN 978-82-8122-161-1 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-162-8 (PDF)

ISSN 0809-9103

Illustrasjonsfoto forside: StaceyL / Shutterstock.com

Denne kunstinstallasjonen er del av en landsomfattende kampanje – Red Dress campaign – for å minnes drepte og forsvunne urfolkskvinner og jenter i Canada.

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Innhold

Forord	5
1 Innledning	6
2 Internasjonal urfolksforskning	9
3 Historiske kollektive traumer, vold og kjønnede voldsformer	13
3.1 Selvstyre og kroppslig og personlig autonomi	17
3.2 Kunnskapsteoretisk og metodologisk innovasjon: kreativ, respektfull og reparerende forskning	17
3.3 Kjønn og kjønnsrelasjoner	19
3.4 Om taushet	21
3.5 Lukkede samfunn	22
4 Omfang av vold og overgrep i nære relasjoner blant urfolk	24
4.1 Eksempler på omfangsstudier internasjonalt	24
4.2 Vold og overgrep på Grønland	26
5 Vold i nære relasjoner, kjønn, likestilling og tilgang til rettferdighet	30
5.1 Internasjonale rammer for rettigheter og rettferdighet	31
5.2 Fra horisontale til vertikale rettssystemer? Urfolksrett og vestlig rettsorden	35
5.3 Urfolks kontakt med politiet og øvrig straffesakskjede – muligheter, begrensninger og risiko	43
5.4 Forebygging av vold i parforhold og nære relasjoner blant urfolk – hvordan?	53
6 Avsluttende refleksjoner: internasjonal urfolksforsknings relevans for samiske forhold	62
Litteratur	66

Forord

Denne kunnskapsoversikten presenterer utvalgt internasjonal forskning om vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep blant urfolk. Litteraturgjennomgangen er en del av bakgrunns materialet for et større forskningsprosjekt der formålet er å studere vold og overgrep i samiske samfunn i Norge. Forprosjektet ble gjennomført ved NKVTS i 2020 og 2021 med finansiering fra Justis- og beredskapsdepartementet. Prosjektgruppen har bestått av prosjektleder Margunn Bjørnholt og prosjektmedarbeiderne Solveig Bergman og Yngvil Grøvdal.

Rapporten er skrevet av alle forfatterne i fellesskap, med unntak av kapitlet om rettslige perspektiver, som er skrevet av Yngvil Grøvdal. Vi vil også opplyse om at ingen av oss forskerne har tilknytning til, eller bakgrunn i, samiske eller andre urfolkssamfunn. Vi har derfor bestrebet oss på å gå ydmykt og respektfullt frem i dette prosjektet.

Forfatterne vil takke Lena Gross og Ole Kristian Hjemdal for kvalitetssikring av manuset. Vi takker også Siff Lund-Nielsen for hjelp med referanser for Grønland og kolleger, spesielt Mona Kiil for kommentarer til et tidlig utkast.

1 Innledning

Denne kunnskapsoversikten omfatter utvalgte deler av internasjonal forskning om vold mot kvinner, vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep blant urfolk. Oversikten er en del av et forprosjekt om vold i samiske samfunn som er gjennomført ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Målet var dels å planlegge et forskningsprosjekt om vold i samiske samfunn og dels å få frem kunnskap om den internasjonale forskningslitteraturen på feltet med særlig relevans for forskning på vold og overgrep i samiske samfunn. Vi tar ikke mål av oss til å gi en fullstendig oversikt over dette mangslungne feltet, men presenterer et utvalg av forskning, teorier og perspektiver som kan være nyttige som bakgrunn og inspirasjon i videre forskning på dette feltet.

Litteraturen er valgt ut for å belyse følgende tema: hvordan fenomenene vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep blant urfolk blir forsket på, forstått og forklart, med særlig vekt på tematisering av sammenhenger mellom historiske, kollektive traumatiske opplevelser og overgrep, og kjønnsperspektiver. Vi trekker også frem eksempler på nyskapende teoretiske og metodologiske perspektiver i urfolksforskningen. Dessuten har vi sett på studier av omfanget av utsatthet for vold og overgrep i urfolkssamfunn. Rettslige perspektiver, og særlig tilgang til rettferdighet, er et viktig tema i den internasjonale urfolksforskningen og behandles i et eget kapittel. Avslutningsvis diskuterer vi kort hva som kan være viktige innsikter fra den internasjonale urfolksforskningen som kan være verdt å bygge videre på i forskningen om vold og overgrep i samiske samfunn.

I denne rapporten tar vi utgangspunkt i den volden som begås i *nære relasjoner*, det vil si innenfor familien. Mange voldshandlinger skjer imidlertid i sosiale relasjoner som ikke er (nær) familie. I en urfolkskontekst er det særlig viktig å bruke et utvidet familiebegrep og inkludere slekt, lokalsamfunn og nettverk i begrepet «nære relasjoner». I noen sammenhenger kan det også være relevant å inkludere urfolksnasjon i det utvidete «nær relasjons»-begrepet. I tillegg til den mellommenneskelige volden er det relevant å inkludere *kollektiv vold*. Slik vold kan ta uttrykk i ulike former for *strukturell vold* og kan for eksempel utøves fra en stat mot en bestemt gruppe

i samfunnet gjennom institusjonalisert undertrykking og diskriminering (Galtung, 1969). Et eksempel på slik kollektiv vold kan være statlige myndigheters assimileringspolitikk og overgrep mot urfolk (Minde, 2005). I denne kunnskapsoversikten har vi også inkludert litteratur som omhandler kollektiv, strukturell vold mot urfolk, ettersom vi mener at denne volden må ses i sammenheng med vold og overgrep som utøves *blant og mellom* personer med urfolkstilknytning.

I vår gjennomgang av internasjonal forskning om vold og overgrep mot kvinner av urfolksherkomst har vi ikke hatt mulighet til å dekke alle forskningsdisipliner. Hovedvekten ligger derfor på samfunnsvitenskapelig forskning. Tyngdepunktet er på vold og overgrep som rammer voksne (kvinner), samtidig som det er åpenbart fra litteraturen at vold og seksuelle overgrep mot barn er utbredt i mange urfolkssamfunn. Selv om det kan være likhetstrekk mellom majoritetsbefolkning og urfolk når det gjelder utsatthet for vold og overgrep, har vi fortrinnsvis holdt oss til forskning med et urfolks-perspektiv. Svært mange av publikasjonene som vi har inkludert i denne oversikten, er skrevet av forskere av urfolksherkomst. Vitenskapelige bidrag i form av rapporter og fagfellevurderte artikler og bøker/bokkapitler er inkludert. Vi har i noen grad også benyttet internasjonale nyhetsoppslag, nettartikler skrevet av forskere på feltet samt rapporter fra NGO-er og offentlige instanser, deriblant statistikk fra nasjonale byråer. Litteraturen vi har inkludert, er for det meste fra tiden etter 2000.

Vi har valgt hovedsakelig å avgrense oss til nordisk og engelskspråklig forskning og litteratur. I praksis konsentrerer vi oss om forskning fra Grønland, Nord-Amerika, herunder Canada, til en viss grad Australia og i noen grad New Zealand. Urfolkshistoriene i disse statene er forskjellige. Dette gjenspeiles i forskning og teori og er viktig å ha i bakhodet. Til tross for ulikhetene er det imidlertid også fellestrekk. Dessuten er urfolksforskning et eget internasjonalt forskningsfelt, der forskningen fungerer som ett av flere fora for deling av erfaringer og utvikling av kunnskap, institusjonalisering av rettigheter og politisk aktivisme.

Rapporten inneholder et relativt langt kapittel om urfolks forhold til rettsapparatet i de ulike landene og hvorvidt urfolk selv opplever å få tilgang til rettferdighet. Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep blir generelt i liten grad anmeldt til politiet, men vi vet lite om hvordan dette forholder seg

for mennesker av urfolksherkomst i Norge, og lite om deres eventuelle erfaringer med politiet i slike saker. Internasjonal forskning og annen dokumentasjon viser blant annet at voldsutsatte med urfolkstilknytning ofte opplever møtene med politi som lite hjelpsomme, og i noen tilfeller som negative eller til og med farlige.

I sluttfasen av arbeidet med denne kunnskapsoversikten ble vi kjent med en kartlegging som Monica Burman ved Universitetet i Umeå hadde sammenstilt for Sametinget i Sverige (Burman, 2021). Denne inneholder blant annet et kapittel om internasjonal forskning om vold mot urfolkskvinner. Rapporten med Burmans bidrag og vår rapport utfyller hverandre på mange måter, blant annet ved at Burman i større grad enn oss diskuterer litteratur der forskerne har sett på intervensjoner og hjelpsøking, mens urfolks forhold til rettsapparat og politiet behandles mer utførlig i vår rapport.

2 Internasjonal urfolksforskning

Urfolkenes egen historie fra før kolonitiden er først og fremst kjent gjennom muntlige overføringer. Mye av kunnskapen om urfolk kommer fra forskere og misjonærer som har «studert dem» fra et perspektiv som må kunne kalles euro-nordamerikansk. I en oversikt som denne kan vi med fordel ha i mente ordene til Linda Tuhiwai Smith, som nå er professor i *indigenous education* ved Waikato-universitetet i Hamilton på New Zealand.¹ Hun skriver: «It galls us that Western researchers and intellectuals can assume to know all that it is possible to know of us, on the basis of their brief encounters with some of us» (1999, s. 1). Om historiefortellinger generelt kan vi dessuten si at de ikke er perspektivløse, men snarere på ulike måter farget av perspektivene til både forskerne og mennesker i sin alminnelighet. Dette er et poeng som også trekkes frem av Monica Burman og Anne-Marie Svensson i en artikkel om kjønnslikestilling og vold i nære relasjoner i Arktis. De påpeker at forskning om urfolk foretatt av forskere uten slik bakgrunn kan oppleves som en form for kolonisering (2017, s. 209). Vel vitende om vår egen posisjon som tilhørende majoritetsbefolkningen håper vi at vi med dette forsøket på å sammenstille forskning om og med urfolk ikke blir del av de samme maktrelasjonene og den samme undertrykkelsen som mye av denne forskningen handler om. Vårt ønske er tvert imot at arbeidet vårt kan komme til nytte og bidra til kunnskap om – og forståelse for – urfolks situasjon.

Vi ser det som særdeles viktig å understreke at behovet for etikk i forskning som relaterer til urfolks liv og erfaringer, i løpet av de siste tiårene er blitt et viktig tema i global sammenheng. Utgangspunktet er at forskning med urfolkstematikk skal drives ut fra bestemte etiske retningslinjer som er forankret i ønskemål fra urfolkene selv, er basert på deres behov og bygger på respektfulle relasjoner mellom forskere og urfolk. Bakgrunnen er, som vi var inne på over, at det meste av forskning knyttet til urfolk er blitt gjennomført av andre enn urfolk selv og ikke nødvendigvis har gagnet disse gruppene. Det er en grunn til at man eksempelvis i Canada, Australia og New Zealand har formulert egne etiske retningslinjer og lover for forskning om urfolk som forskere må forholde seg til når de planlegger, gjennomfører og formidler fra

1 Hun tilhører urfolksnasjonene Ngati Awa og Ngati Porou (maori) på New Zealand.

sin forskning (Drugge, 2016a og b). I Sápmi² har etiske spørsmål i forskningen vært diskutert de siste tiårene, men først i 2019 vedtok Norge, som første nordiske land, etiske retningslinjer for samisk helseforskning.³ Formålet er å sikre at samisk helseforskning er forankret i urfolks rett til selvbestemmelse og tar hensyn til og respekterer mangfoldet og egenarten som preger samisk kultur og samiske samfunn.

I litteraturgjennomgangen ser vi altså på et utvalg av internasjonal urfolksforskning om vold og seksuelle overgrep. I denne forskningen knyttes voldsutsatthet blant dagens urfolk ofte til den historiske arven fra koloniseringstiden. Dette kan dekke erfaringer som fordrivelse, masseutrydding og tap av land, samt diskriminering og tap av kultur som en del av assimileringspolitikken i nyere tid. Forskere ser en sammenheng mellom kolonisering og ulike uttrykk for problemer i dagens urfolkssamfunn, som psykisk stress, identitetskriser, selvhat og rusproblemer – og også vold og seksuelle overgrep (Kirmayer, Gone & Moses, 2014; Sider, 2014). I forskningen fremheves det ofte at de koloniale strukturene fortsetter å prege samtiden i urfolkssamfunn og bidrar til sosioøkonomisk deprivasjon, sosiale problemer, tvungen assimilering, marginalisering og diskriminering (se for eksempel Poppel, 2020). Ettervirkninger av assimileringspolitikken kan vise seg i form av diskriminering, nedvurderende og stereotype holdninger og manglende anerkjennelse av språk og kultur, og de kan sitte lenge i. Blant urfolk og andre minoritetsgrupper kan fortidens behandling av gruppen bli en viktig del av både den kollektive og den individuelle identiteten (se f.eks. Kirmayer, Gone & Moses, 2014; Kuokkanen, 2007; 2013). Siv Kvernmo (2018) peker imidlertid på at forskere ikke finner entydige sammenhenger, og at konsekvensene av koloniseringstiden er mangetydige og ikke nødvendigvis kan generaliseres.

Vektleggingen av den postkoloniale arven og kollektive traumer som den eneste eller viktigste årsaksforklaringen for vold og overgrep blant urfolk, har imidlertid også blitt problematisert (se f.eks. Sørensen 1994; 1999; 2001). Den samiske urfolksforskeren Rauna Kuokkanen (2019) tar opp denne kritikken og argumenterer for at det er viktig å studere urfolks kjønnede relasjoner til

2 Sápmi er det nordsamiske navnet på samisk område.

3 https://sametinget.no/_f/p1/iab4f8a7f-1c05-4f9f-a5e2-1d4f6196671d/etiske-retningslinjer-for-samisk-helseforskning-ny.pdf

staten og «storsamfunnet» og de kjønnede relasjonene i egne rekker. Kuokkanen argumenterer for både å undersøke hvordan koloniale og patriarkalske normer har kommet til å gjennomsyre urfolkssamfunn, og å undersøke hvorvidt og hvordan man (ikke) snakker om, (ikke) tar opp og i noen grad tolererer menns vold mot kvinner (se også Burman & Svensson, 2017).

Urfolksstudier omfatter i dag undersøkelser både fra områder dominert av urfolk og områder der urfolk er minoritet. I tillegg har man studert hvordan individuelle urfolksidentiteter inngår i personlige og politiske prosjekter for å ta tilbake og revitalisere egen opprinnelseshistorie og en kultur som kanskje ligger flere slektsledd tilbake. Dette er eksempelvis tilfellet for en nyere studie av amerikanere med samiske røtter (Jensen, 2012). At en samisk identitet kan revitaliseres i dagens USA, henger igjen sammen med en bredere kulturell mobilisering og bevisstgjøring gjennom flere tiår – i den hensikt å vekke til live og ta tilbake amerikanske urfolks historiske arv og selvbevissthet – der etnisk identitet konstrueres på ulike og kreative måter (Stern & Cicala, 1991). Som en motvekt til tidligere stigmatisering og undertrykkelse av urfolk og urfolks språk og kulturuttrykk foregår det også prosesser der personer som identifiserer seg som del av majoritetsbefolkningen, kan oppdage, eller hente frem fra glemselen, forfedre og formødre med urfolksbakgrunn. Slik kan urfolkstilknytningen bli en del av deres egen identitet, selvforståelse og familiehistorie. Økende verdsetting av egen historie, og mobilisering blant – og på vegne av – urfolk, fører til at stadig flere oppdager at de har urfolkstilknytning. Denne kan bevisst ha vært undertrykt av storsamfunnet og skjult av tidligere generasjoner i forsøk på å overkomme stigma og undertrykking. Mange mennesker av urfolksherkomst har flyttet til byene, blant annet på grunn av manglende jobb- og utdanningsmuligheter på hjemstedet, fattigdom og dårlig helse. Det er derfor mange med urfolksbakgrunn som lever i urbane strøk, noe som vises når disse våger å synliggjøre sin opprinnelse.

At man tar innover seg og vedkjenner seg sin egen urfolkstilknytning og -identitet, kan innebære at man må forholde seg til konsekvenser av tidligere traumatiske opplevelser, både kollektive og individuelle. I tillegg kan det dreie seg om å bli bevisst hvordan visse hendelser og konsekvenser er en del

av familiehistorien, og hvordan de har påvirket nære relasjoner gjennom flere generasjoner, så vel som en selv som enkeltmenneske (Huuki & Lanas, 2019).

Det er også viktig å påpeke at kolonisering ikke bare hører fortiden til (Stevenson, 2014). Urfolk i dag lever ikke bare med konsekvensene av fortidens koloniserings- og assimileringspolitik i form av fortsatt diskriminering og ulikhet. Mange lever også midt i kamper om naturressurser og land, som intensiveres i den globale jakten på mineraler og andre ressurser. Tømmerhugst, gruvedrift, oljeutvinning og andre virksomheter der verdifulle ressurser tas ut og brukes – ofte uten å kunne fornyes – bidrar til at leveområder ødelegges og går tapt. Urfolk som forsvaret sine leveområder og naturen, kan mange steder bli drept. Andre steder får de kanskje jobb i nevnte næringer og bidrar dermed selv til ødeleggelsen av egne områder. Lena Gross (2019a; 2019b) beskriver for eksempel hvordan oljesandindustrien i Canada fører til at urfolk føler seg økonomisk tvunget til å delta i ødeleggelsen av natur og steder som de føler seg knyttet til, som del av at de utfører arbeidsoppgavene sine i industrien. Å bidra til slik ødeleggelse er stikk i strid med kulturelle idealer og kulturelle eller tradisjonelle forhold til natur, steder og alt som lever der, og det å ta del i slikt industrielt arbeid ødelegger ikke bare naturen, men også identiteten, selvrespekten og relasjoner for arbeidere av urfolksherkomst.

3 Historiske kollektive traumer⁴, vold og kjønnede voldsformer

Urfolksforskningen må ses i sammenheng med, og trekker dels på innsikter fra, annen forskning og teoriutvikling om sammenhenger mellom hendelser som har skapt historiske kollektive traumer, vold og kjønnede voldsformer. Urfolksforskeren Torjer Olsen påpeker at den tradisjonelle («mainstream») urfolksforskningen lenge har utelatt viktige perspektiver som kjønn, seksualitet og klasse (Olsen, 2016; 2017; 2018).⁵ De siste årene har vi likevel fått flere forskningsbidrag i både internasjonal og nordisk urfolksforskning som viser til – og inkluderer – viktige krysningspunkter mellom urfolksforskning, kjønnsforskning og interseksjonell forskning.

En viktig inspirasjonskilde i dagens feministisk-inspirerte urfolksforskning og teoriutvikling er svart feminisme. Her var forskerne tidlig ute med å problematisere svarte kvinners erfaringer og i hvilken grad rådende feministiske teorier var gyldige for svarte kvinner (hooks, 1981), så vel som problemene med å ta opp undertrykkelsen av svarte kvinner innenfor borgerrettsbevegelsen samt vold og overgrep fra svarte menn (Ross, 2017).

Studier av konsekvenser på subjekt- og samfunnsnivå av kollektive traumer i andre sammenhenger enn kolonialisme er imidlertid også relevante for utforskning av urfolks erfaringer. Et eksempel er Valerie Walkerdine og hennes kollegers psykososiale studier av avviklingen av gruvedriften i Wales. Der ble tapet av felles identitet og kultur en del av individuelle og kollektive selvforståelser og praksiser. Slik kom den felles tapsopplevelsen til å nedfelle seg i nye, kroppsliggjorte væremåter hos dem som tilhørte samfunn som var bygget opp omkring gruvedriften (Walkerdine, 2010; Walkerdine & Jimenez,

4 Vi vil gjøre oppmerksom på at vi i denne rapporten til dels bruker begrepet kollektive traumer slik det anvendes i mye av den litteraturen vi har gått gjennom og også i annen forskning og dagligtale. Denne begrepsbruken er upresis da det ikke skilles mellom traumer (i betydningen sår – som konsekvenser av handlinger), og de hendelsene som utløste dem – ofte kalt potensielt traumatiserende hendelser. Personer og samfunn kan reagere ulikt på hendelsene, og konsekvensene kan være ulike.

5 Torjer Olsen (2016) peker også på at mye av den norske og nordiske kjønnsforskningen lenge har vært «urfolksblind».

2012). I Storbritannia gikk arbeiderklassen fra å være den samfunnsbærende klassen – knyttet til en av de sentrale bærebjelkene i økonomien, til det samfunnsbærende partiet og til byggingen av velferdsstaten – til i løpet av få år å bli gjort overflødig og avleggs. Avviklingen av gruveindustrien foregikk samtidig med nedbyggingen av offentlig sektor, økende privatisering, økende forskjeller og full oppbremsing av den sosiale mobiliteten i Storbritannia. En konsekvens av denne utviklingen blir speilet i kulturen, blant annet ved at arbeiderklassetilhørighet i økende grad ble latterliggjort og sett ned på i mediene. Det Walkerdine og kolleger har studert, er altså konsekvensen av denne utviklingen for tidligere gruvesamfunn i Wales. At denne forskningen er relevant også i en urfolkssammenheng, ser vi for eksempel ved at den samiske urfolksforskeren Rauna Kuokkanen (2019) trekker på blant andre Walkerdine og andre feministiske forskere fra kritisk psykologi og psykososiale studier.

Kunnskap om kollektive historiske traumer kan bidra til å kaste lys over individuelle liv og skjebner. De er også et viktig element i utvikling av metoder for å se forskning som en bevisst motstandsstrategi, der målsettingen ikke bare er utforskende, men også reparerende (hooks, 1990; Walkerdine, 2016). Dette tilstrebes blant annet gjennom å være følsom, ikke bare overfor det som blir sagt i intervjuer, men også for historiske kollektive erfaringer som kan ha avleiret seg som kroppslige minner, væremåter og kulturelle praksiser. I en artikkel skrevet sammen med Monica Rudberg og Aina Olsvold utvikler Walkerdine (2013) en metode for å utforske slike sammenhenger mellom individuelle erfaringer i nåtid og kollektive historiske traumer. Det gjør de ved å se på betydningen av slaveriet for en karibisk kvinnes migrasjonserfaring og for hennes nære relasjoner. Kunnskap om hvordan slaveriet har formet det karibiske samfunnet, herunder karibiske kvinners kjønnede erfaringer og forventninger og karibiske menns maskulinitet, gir viktig bakgrunnskunnskap for å forstå denne kvinnens konkrete og problematiske relasjoner i nåtid som hun forteller om i intervjuet.

En annen viktig forskningstradisjon i studier av sammenhenger mellom kollektive traumer, generasjonsoverføring og personlige og samfunnsmessige spor av dette kommer fra forskning om blant annet erfaringene til etterkommere av holocaust-overlevende (Grubich-Simitis, 1981; Bar-On, 1998). Her har forskerne sett på hvordan traumer hos dem som opplevde holocaust, kan påvirke enkeltindivider, familier og samfunn over generasjoner, fordi det er

vanskelig å snakke om dem, og fordi de samfunnsmessige forutsetningene for å gi mening til dem, og dermed gi dem en form i familiefortellingene, har brutt sammen.

Teresa Evans-Campbell (2008) argumenterte for at alle urfolk bør ses som ofre for historiske hendelser som har skapt traumer. Som ledd i et forsøk på å inkludere disse kollektive erfaringene i møte med de konsekvensene de har hatt for individer og urfolkssamfunn, argumenterer flere forskere for å utvide traumbegrepet til også å romme de historiske, kollektive dimensjonene. Alternative traumeforståelser inkluderer traumer som overføres over generasjoner, historiske traumer og rase-baserte eller andre traumer som bygger på summen av flere kollektive erfaringer og konsekvensene av dem over tid (Brave Heart, 1998; Carter, 2007; Danieli, 1998; Bryant-Davis, 2007).

Elizabeth Fast og Delphine Collin-Vézina ([2010] 2019) fremhever imidlertid også at et ensidig fokus på negative konsekvenser av historiske traumatiske hendelser kan dekke over at det er stor variasjon i hvordan individer og grupper fra ulike urfolk har opplevd og bearbeidet hendelser og forskjellige konsekvenser av dem, og i deres strategier og motstandskraft. De analyserer blant annet hvordan enkelte urfolkssamfunn og noen familier har lyktes med å bearbeide sår skapt av traumatiske hendelser og opplevelser gjennom å fortelle familiehistorien på måter som både gir mening til tidligere generasjoners erfaringer og styrke til neste generasjon. De beskriver også hvordan kollektive psykososiale intervensjoner i, og sammen med, urfolksgrupper i Canada har gitt mulighet for å bearbeide traumer både på individ- og samfunnsnivå. Fast og Collin-Vézina argumenterer for å utvide definisjonen av traumer til å inkludere felles erfaringer, og mener at individuelle tilnærminger som tradisjonell psykoterapi er utilstrekkelige for å behandle individuelle symptomer som skyldes kollektive historiske traumer. Dette kommer i økende grad til uttrykk også i terapeutiske praksiser som setter kolonialismens «sjelesår» i sentrum. I *Decolonizing Trauma Work* utforsker Renee Linklater (2014) helbredelse og helse i urfolkssamfunn på Turtle Island. Her prøver hun å bidra til nye forståelser og terapeutiske praksiser som er forankret i urfolks verdenssyn og kulturkunnskap, som kan hjelpe både individer og samfunn med å håndtere og bearbeide traumatiske erfaringer. Dette berører også forskjellen mellom kollektivistiske samfunn og individfokuserte samfunn. Det gir mening at tradisjonell individuell

psykoterapi ikke alltid er like egnet i mer kollektivistiske samfunn, der forståelsen av eget velvære er nærmere knyttet til fellesskapet (se for eksempel Adelson, 2000).

I 1890 ble lakotafolket utsatt for en massakre – Wounded Knee-massakren – der tusenvis ble drept. De døde kroppene ble kastet i massegraver, og de overlevende måtte håndtere følgene uten å få lov til å begrave de døde i tråd med egne trosforestillinger. Dette førte til at lakotafolket heller ikke fikk bearbeidet sorgen over sine døde. Den traumatiske hendelsen var at tusenvis ble drept og kastet i massegraver, mens det som skapte et langvarig problem, var at man ikke fikk bearbeidet sårene og følelsene som hendelsen skapte hos lakotaene.

Maria Yellow Horse Brave Heart (1998) mente at dette ubearbeidede traumet var årsaken til høyt alkoholmisbruk og høye selvmordsrater blant lakotaene. I en omfattende intervensjonsstudie gjennomførte hun en fire dager lang intervensjon som var utviklet for å sette i gang sorgbearbeiding. Gjennom såkalt psykoedukasjon – en metode for selvhjelp der det ses som viktig å normalisere psykiske plager – fikk deltakerne hjelp til å akseptere følelser og erfaringer som en del av livet, selv om de gjør vondt. Deltakerne ble testet før og etter intervensjonen med et instrument utviklet for dette formålet i samråd med lakotafolk. Konklusjonene var at 1) utdanning om historiske traumer førte til en økt bevissthet om virkningen av, og sorgen over, den traumatiske lakota-historien, 2) å dele konsekvensene av traumet med andre lakotaer i en tradisjonell sammenheng ga en rensende (katarsisk) opplevelse, og 3) sorgbearbeiding ble satt i gang i den enkelte og førte til en reduksjon av sorgen og til en mer positiv identitet, som igjen bidro til heling både individuelt og på samfunnsnivå. Det var forskjeller mellom menn og kvinner som tydet på at menn befant seg på et tidligere stadium i sorgprosessen (fornektelse og traumefiksering⁶) før intervensjonen, enn kvinner. Kvinnene opplevde mer skyld og skam, noe som ble tolket som at de var kommet lengre i sorgprosessen. På slutten av intervensjonen opplevde kvinner mindre skyld og skam, og skåret lavere på sorg, mens menn som gruppe opplevde mer tristhet, sorg, sinne, håpløshet, skam og skyld. Imidlertid rapporterte menn også økt glede og stolthet (Brave Heart, 1999).

6 En overdreven opptatthet av de konsekvensene hendelsen har skapt.

3.1 Selvstyre og kroppslig og personlig autonomi

Med utgangspunkt i sin forskning på feministisk aktivisme blant urfolk i Canada, på Grønland og i Sápmi argumenterer Rauna Kuokkanen (2019) for at kvinners rett til kroppslig og personlig autonomi henger nøye sammen med selvbestemmelse over egne områder og samfunn (se også Gross, 2019a, s. 86; Mack & Na'puti, 2019). Når vold og overgrep blant urfolk er så utbredt som det er i Canada og på Grønland, er dette en fallitterklæring for urfolkssamfunnene og for hele selvstyret. Vold og overgrep hindrer urfolksskvinner i å delta på lik linje med menn i sine samfunn, både politisk og økonomisk, og ifølge Kuokkanen er kjønnede former for makt og dominans ikke begrenset til nære relasjoner, men preger også møter med hjelpe- og tjenesteapparatet. Videre kan lokalsamfunn og slekt gjennom dominans og makt presse ofrene til å tilgi og til å la være å anmelde overgrep. Eller de skylder på offeret og bidrar dermed til aksept og videreføring av volden (s. 182).

3.2 Kunnskapsteoretisk og metodologisk innovasjon: kreativ, respektfull og reparerende forskning

Forskningen om historiske kollektive traumer, helingsprosesser og generasjonsoverføring er en viktig del av urfolksforskningen (Fast & Collin-Vézina, 2019; Brave Heart, 1998; Carter, 2007; Danieli, 1998). Tuija Huuki og Maija Lanås (2019) bruker affektteori til å undersøke hvordan tidligere generasjoners kollektive og individuelle erfaringer kan fortsette å «hjemsoke» individer og samfunn i nåtid. I artikkelen undersøker Huuki sine personlige erfaringer i en konkret situasjon i nåtid i lys av sin egen familiehistorie og oppvekst som samisk i en nordfinsk bygd.

Bens og hans kolleger (2019) diskuterer hvordan en ung meksikansk filmskaper bruker film til å knytte bånd og ta tilbake sin egen urfolksidentitet gjennom å filme sine intervjuer med bestefaren om hans liv. Mens hennes egen mor tok avstand fra både kulturen og identiteten som undertrykt urfolk – og fra bestefaren og den volden han som far utsatte henne for i barndommen – kan barnebarnet som voksen kvinne, gjennom en empatisk tilnærming til ham, kulturen og hans erfaringer som undertrykt minoritet, bidra til å nyansere bildet av ham og hans liv – og dessuten hele, og delvis reparere, personlige og kulturelle sår.

På grunn av ufullstendige og til dels manglende skriftlige og andre historiske kilder har urfolksforskere innen kultur, litteratur og mediastudier blant annet alliert seg med kunstnere. De søker bevisst å bygge opp nye kulturelle identiteter gjennom en kreativ omgang med egen kultur og forestillingsmuligheter. Katariina Kyrölä og Tuija Huuki (2021) har analysert filmen *My little sister*, som handler om en lesbisk samisk kvinne. De ser denne typen film som et ledd i oppbyggingen av et «affektivt arkiv» i den hensikt å styrke kulturen og identiteten der det mangler historiske kilder, slik det gjør for seksuelle minoriteter i samiske samfunn, som er denne filmens tema.

Flere urfolksforskere utfordrer dessuten etablerte forestillinger om hva som er data, om hva som er gyldig kunnskap, gyldig forskning og gyldige forskningsprosesser, og om møter mellom forsker og informant. Margaret E. Kovack (2010) argumenterer for å se på data som en *relasjon* mellom forsker og forskningsdeltaker/medforsker og ikke som et objekt for kunnskapsutvinning. Det er mange urfolksforskere som, i enda større grad enn dem som er nevnt så langt, avviser vestens kunnskapssyn. Mange tar en enda mer aktiv rolle når det gjelder å kritisere forskningen slik den har vært drevet, for å bidra til endring og gi stemme til urfolk de selv er del av. Eksempler er Eve Tuck og K. Wayne Yang (2012) med *Decolonization is not a metaphor*, Audra Simpson med begrepet *refusal*, Zoe Todd (2016) med «ontology is just another word for colonialism» og Jodi A. Byrd (2011).

En pioner i skjæringspunktet urfolksforskning, kunst og teknologi er Jason Edward Lewis ved Concordia-universitetet i Canada. Sammen med sin partner Skawenati har han utviklet prosjektet *The indigenous future imaginary*, et kunstprosjekt der de benytter film og spillteknologi for å utforske urfolks historie og fremtid.⁷

Kim TallBear (TallBear & Willey, 2019) er en annen aktivistisk urfolksforsker i Canada. Hun leder *Indigenous Science, Technology, and Society* (Indigenous STS) ved Alberta-universitetet i Canada. Vitenskaps- og teknologistudier blant og med urfolk (*indigenous STS*) er et blomstrende delfelt innen urfolksforskningen. Gjennom sine «Tipi-bekjennelser» kombinerer TallBear en positiv

7 <https://www.concordia.ca/cunews/offices/vpaer/aar/2018/01/30/what-does-the-future-hold-for-indigenous-communities.html>

– og kontroversiell – holdning til sex og åpenhet om vanskelige temaer som seksuelle overgrep, i en form som ligger fjernt fra vanlig akademisk praksis, der hun bruker *performances* og kreativ historiefortelling basert på deltakernes tekster innenfor rammen av et spektakulært show.⁸

Vekten på deltakelse, medbestemmelse og det at deltakerne involveres som medforskere og «medkunnskapere», har urfolksforskningen til felles med tidligere aksjonsforskning, ikke minst med Paolo Freire (1996/1970; Loft & Swanson, 2014). Det er imidlertid også et ideal i all kvalitativ intervjuforskning, der forskeren stiller seg åpen og ikke på forhånd har laget rigide rammer for intervjuet. Verdsetting av tradisjonelle kunnskapsformer og vektlegging av å utvikle nye metoder for å komme frem til kunnskap og erkjennelse har også røtter i tidligere feministisk, ikke minst svart feministisk, forskning og aktivisme, og i tidlig feministisk arbeid med å skape nye begreper, metoder og teorier. I likhet med den feministiske kritikken viser kritikken fra andre marginale ståsteder at vitenskap, kunnskap, metoder og teori alltid er farget av forskerens ståsted og plassering i samfunnsmessige strukturer. Dette begrenser utsynet og gjør at ingen kan hevde å ha tilgang til en universell og objektiv sannhet. Det å få frem andre perspektiver og stemmer blir derfor ikke bare et rettferdighetsprosjekt, men handler også om å bidra til mest mulig gyldig kunnskap.

3.3 Kjønn og kjønnsrelasjoner

Historisk kunnskap og forestillinger om førkoloniale kjønnsrelasjoner (Axtell, 1981; Fur, 2009; Schlegel, 1984) og kjønnskategorier (Medicine, 2002) kan inngå i bestrebelser for å endre dagens kjønnsrelasjoner. Ved å vise til en førkolonial mer likestilt historie kan likestilling gjøres til en sentral kulturell verdi og knyttes til dagens urfolksidentitet. Den grønlandske urfolksforskeren Karla Jessen Williamson (2011) argumenterer for at det førkoloniale grønlandske samfunnet ikke opererte med tydelige kjønshierarkier, mens antropologen Beatrice Medicines⁹ analyser av lakotastammens tredje kjønnskategori har blitt viktig for skeive personer med urfolksbakgrunn i USA.

⁸ <https://tipiconfessions.com/about/>

<http://www.criticalpolyamorist.com/homeblog/tipi-confessions-a-research-creation-laboratory>

⁹ Medicine er medlem av to urfolksnasjoner, nemlig Sihasapa (eller Blackfoot Sioux) og Minneconjou (en undergruppe av Lakotafolket).

Vold i nære relasjoner hevdes av en del forskere å ha vært relativt uvanlig i tiden før koloniseringen (se for eksempel Buxton-Namisnyk, 2014/2015, s. 120; se også Bilson, 2006, s. 71 f.). Utøvelse av slik vold ble ifølge Arieahn Matamonasa-Bennett – hvis forskning omhandler situasjonen i USA før koloniseringen – strengt sanksjonert. Hvis en mann mishandlet sin ektefelle, kunne han risikere offentlig ydmykelse. Han kunne bli fratatt sin status, for eksempel som kriger, bli ekskludert fra fellesskapet eller regelrett bli forvist (Matamonasa-Bennett, 2015 s. 21; se også Burnette, 2015, s. 5; Deer et al., 2008).

Når vi beskriver historiske forhold som dette, står vi imidlertid i fare for å romantisere og forenkle, og når det gjelder kvinners stilling i ulike urfolkssamfunn, er det dessuten vanskelig å si noe entydig og generelt. Bare i USA fantes det hundrevis av samfunn og *nations* spredt over et enormt geografisk område, og det samme var tilfellet i Australia. Kunnskap om kvinners situasjon er også mindre utbredt enn kunnskap om mennenes. Mye tyder imidlertid på at visse karakteristika som kan beskrives som en form for likestilling, gikk igjen blant urfolk (se for eksempel Matamonasa-Bennett, 2015, s. 21, s. 32; Moffitt et al., 2013, s. 3). Selv om kvinner og menn blant inuitter, samer, amerikanske og kanadiske urfolk og aboriginer ble betraktet som forskjellige og hadde forskjellige oppgaver i samfunnet eller gruppen, var alle viktige for gruppens overlevelse. Det var heller ikke uvanlig at både menn og kvinner måtte lære seg en rekke ulike ferdigheter, som matlaging, søm, jakt og så videre (se for eksempel Bremmer, 2012, s. 9). Kjønsrollene i urfolks-samfunn blir blant annet beskrevet som komplementære, fleksible og til dels egalitære. Flere urfolkssamfunn, deriblant navajoene i USA, var dessuten matriarkalske og/eller matrilineære (Kearl, 2006). For øvrig var det heller ikke nødvendigvis slik at alle urfolkssamfunn opererte med binære forståelser av kjønn eller rigide kjønnskategorier.

Forskning viser imidlertid at bosettere i det som nå er USA og Canada, ser ut til å ha oppfattet urfolkene, deres retts- og kjønnsperspektiver og deres seder og skikker, som fremmede og usiviliserte. Jessica Menoui skriver at: «The pervasive view of equality in the Native American conception of government and dispute resolution was particularly foreign to the white colonists, who worked hard to impose systems of hierarchy into tribal societies» (2007, s. 519; se også Jaimes & Halsey, 1992 i Matamonasa-Bennett, 2015, s. 21). Forskere har

hevdet at en førsteprioritet for europeiske kolonialister var å svekke og destabilisere stamme-samfunnene, og en måte å gjøre det på var å forsøke å redusere urfolkskvinnenes status. Ifølge Menoui var det særlig det at enkelte samfunn/nasjoner så på kvinner som viktige i styrings- og beslutningsprosesser, som ble sett på som en trussel mot det vestlige kjønnshierarkiet. Urfolkskvinner og urfolksmenn ble derfor påtvunget «proper sex roles» i tråd med europeiske oppfatninger om kjønn (2007, s. 519). Et sted der dette kunne settes i system, var i såkalte *residential schools* – eller internatskoler. Det var et tiltak som ble benyttet for å avlære barn av urfolk språk, tradisjoner og måter å forstå verden på og gjøre dem til nyttige, kristne kvinner og menn – i alle landene vi har sett på (se for eksempel Gross, 2019, s 49 ff; Klingspohn, 2018, s. 2).

3.4 Om taushet

I det banebrytende essayet «Can the subaltern speak?» argumenterte indiskfødte Gayatri Spivak (1988) for at det koloniale subjektet konstitueres gjennom en form for kunnskapsmessig vold og dermed fratas muligheten til å snakke på egne vegne. Spivak argumenterer for at selv velmenende akademikere som søker å tale de undertryktes sak, kan bidra til å hindre at de undertryktes egne fortellinger og stemmer kommer frem. Hun tar opp sentrale problemstillinger som troen på at vestlige teorier uten problemer kan benyttes for å forstå ikke-vestlige samfunn, etiske spørsmål knyttet til det å representere andre og tale på deres vegne, hvordan man kan gjenopprette og gjenoppbygge «innfødt» kunnskap som har blitt systematisk undertrykt av kolonimakten, hvordan historien ville blitt fortalt fra den kolonisertes perspektiv i stedet for fra kolonimaktens perspektiv, og hva som er sammenhengene mellom kolonialismen og andre undertrykkende systemer, som kapitalismen og patriarkatet. De undertrykte er ikke «tause» fordi de ikke snakker, men fordi de ikke blir hørt. Deres stemmer blir ikke tillagt vekt. Betydningen av å ta plass og snakke for seg selv er viktig i feministisk og svart feministisk litteratur, som urfolksforskningen i stor grad trekker på (Lorde, 2017).

3.5 Lukkede samfunn

At utsatte for vold og overgrep ikke snakker, kan nok langt på vei forklares med at det å si fra om vold og overgrep i små og lukkede samfunn kan ha store sosiale konsekvenser, både sosialt, økonomisk og i verste fall på liv og død. Lukkede samfunn kan omfatte urfolk, andre etniske minoriteter og religiøse grupper, men kan også finnes i subkulturer eller elitegrupper. I mange minoritetssamfunn er familie og slektskapsbånd viktig, og både offeret og familien kan bli utstøtt. Blant andre minoriteter kan det å snakke om overgrep true familiens ære og føre til represalier for den som kaster skam over familien eller gruppen. Også vitner som peker ut medlemmer av sin egen gruppe som kanskje har en høy posisjon, kan risikere mye ved å si fra. Det er imidlertid viktig å påpeke at mye holdes skjult også blant dem som tilhører majoritetskulturen.

For en marginalisert og stigmatisert gruppe vil det dessuten oppleves som viktig å forsvare gruppens rykte mot ytterligere stigma og fordommer. Kuokkanen (2014; 2019) har vist at dette har hatt stor betydning for de nordiske samiske befolkningenes håndtering av vold, og for manglende vilje til å ta opp vold og kjønnede maktstrukturer internt. Menn har fått representere det samiske, mens kvinners erfaringer, herunder vold og overgrep, har måttet vike i oppbyggingen av en samisk identitet og samiske institusjoner.

Det er kjent at sosial støtte er viktig for hvordan mennesker som har vært utsatt for vold og overgrep, klarer seg videre i livet (Aakvaag & Strøm, 2019). Men det å hjelpe ofre for vold og overgrep i små og lukkede samfunn kan, blant annet av de grunnene vi har nevnt, oppfattes som særlig problematisk, og dette gjelder ikke bare urfolk. Victoria Banyard, Katie Edwards, Elizabeth Moschella og Katherine Seavey (2019) viser eksempelvis at ungdom ofte nøler med å hjelpe til i forbindelse med vold i nære relasjoner i et lite lokalsamfunn som ellers preges av hjelpsomhet og støtte. Blant annet frykter de konsekvensene av å blande seg og tenker at heller ikke offeret nødvendigvis ønsker at saken blir kjent. Banyard og hennes kolleger mener at en mulig forklaring er at i motsetning til hva som gjelder for andre hendelser, som brann, problemer med bil og så videre, finnes det ikke et skript for hvordan man skal handle som vitne til vold i nære relasjoner. Dette kan kanskje være en del av, men neppe hele, forklaringen på hvorfor de som ikke selv er direkte

involvert i volden, det være seg omgangskrets eller familie som har sett eller mistenkt vold og overgrep, forholder seg tause. På den annen side er det kanskje vel så viktig å trekke frem tausheten til dem som ikke selv er direkte berørt, og som lukker øynene for det som skjer, som at de som selv er utsatt, ikke snakker om volden. At andre ser, men ikke sier noe eller handler, kan bidra til å muliggjøre og legitimere volden og til å underminere både den utsattes forhold til egen erfaring og mulighetene for å si fra (se også Eriksen, Melhus, Jacobsen, Schei & Broderstad, 2021).

De dynamikkene som preger små og lukkede samfunn er, som nevnt, ikke begrenset til etniske eller religiøse minoriteter. I boken *Klubben* beskriver Matilda Gustavsson (2019) hvordan den såkalte kulturprofilens seksuelle overgrep ble tolerert, og hvordan ofre ble hindret i å si fra gjennom bruk av trusler som skapte frykt for represalier og ødelagte karrierer. At denne eksklusive gruppen av kjente forfattere og kulturpersonligheter opprettholdt et selvbylde som outsiders og «undergrunn», skapte en felles lojalitet innad som er typisk for lukkede samfunn. Kombinasjonen av Jean-Claude Arnaults¹⁰ posisjon og nettverk, herunder hans nære bånd til Svenska Akademien, og at overgrepene skjedde helt åpenlyst og dermed ble normalisert, gjorde at det – med noen få unntak – i praksis ble umulig for de utsatte å si fra. De få som meldte fra, opplevde at de ikke ble tatt alvorlig. I boken fremstår den svenske kultureliten som et lukket samfunn der taushetskultur, tette lojalitetsbånd, makt og avhengighet er viktige muliggjørende rammebetingelser for overgrepene.

10 Arnault er en fransk-svensk tidligere fotograf, teaterregissør og eier av kulturbedriften Forum i Stockholm. Gjennom sitt ekteskap med Katarina Frostenson ser det ut til at Arnault fikk en viss innflytelse på De Aderton, eller Svenska Akademien – som blant annet er jury for Nobels litteraturpris – og der Frostenson var medlem fram til 2019. Under MeToo-bevegelsen ble han anklaget for alvorlige seksuelle overgrep, blant annet voldtekt, og ble dømt til to og et halvt års fengsel i 2017.

4 Omfang av vold og overgrep i nære relasjoner blant urfolk

4.1 Eksempler på omfangsstudier internasjonalt

Det er et gjennomgående funn i omfangsstudier internasjonalt at det er høyere forekomst av vold og overgrep blant urfolk enn i majoritetsbefolkningen. Også der det er vanskelig å sammenlikne kvantitative studier på grunn av forskjeller i metodologiske tilnærminger, forståelser av vold og overgrep eller ulike undersøkelsesperioder, er bildet fra slike studier ganske entydig (jf. Burman, 2021, s. 23f.). I USA viser resultatene fra en stor, representativ nasjonal undersøkelse at forekomsten av vold er høyere blant amerikanske urfolk enn blant andre minoriteter, og den er langt høyere enn blant hvite, ikke-spansktalende, europeisk-ættede amerikanere (Rosay, 2016). Mer enn halvparten av urfolkskvinnene som deltok i undersøkelsen, hadde opplevd fysisk vold og seksuell vold fra partner, og en tredjedel hadde opplevd dette i løpet av det foregående året. Sammenliknet med den hvite majoritetsbefolkningen hadde de 1,2 ganger så høy sannsynlighet for å ha opplevd vold i løpet av livet, og 1,7 ganger så høy sannsynlighet for å ha opplevd vold det foregående året.

Både kvinner og menn blant urfolk utsettes for vold i parforhold, men her ser vi det samme mønsteret som vi finner generelt: Kvinner er mer utsatt enn menn, ikke minst når det gjelder alvorlige handlinger (se for eksempel Statistics Canada's General Social Survey, 2014¹¹. Se også Moffitt, Fikowski, Mauricio & Mackenzie, 2013, s. 2). I Canada finner man at urfolk er tre ganger så utsatt for vold som den øvrige befolkningen og også mer voldsutsatt enn andre minoriteter, og dette bildet har holdt seg stabilt over tid (Burczycka & Conroy, 2019).

11 <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2016001/article/14631-eng.htm>. Flere blant urfolk enn i befolkningen for øvrig utsettes også for den mest alvorlige volden. Hele 51 prosent av urfolk som var blitt utsatt for vold fra partneren var blitt utsatt for seksuelle overgrep, blitt banket opp, tatt kvelertak på eller å ha blitt truet med skytevåpen eller kniv. I øvrig befolkning gjaldt dette for 23 prosent.

Kvinner som tilhører urfolk i de aktuelle landene (i vårt tilfelle inuitter på Grønland, aboriginer i Australia, métis og *first nations* i Canada og *native americans* i USA), har langt større risiko for å dø av volden enn kvinner i øvrig befolkning (se for eksempel Davis, 2012, s. 81; Klingspohn, 2018; Smith, 2006). Statistikken over drap i Canada viser at dobbelt så mange kvinner fra urfolk blir drept av sin egen ektefelle eller partner – også av ektefelle eller partner som ikke er av urfolksherkomst – enn det som er tilfellet for kvinner i den øvrige befolkningen (Moorcroft, 2010, s. 14). I Australia finner man også at urfolk er mye mer voldsutsatt enn befolkningen for øvrig, i tillegg til at det er en betydelig underrapportering. Volden de utsettes for, har dessuten langt større konsekvenser i form av sykehusinnleggelser og drap, enn det som er tilfellet for majoritetsbefolkningen. Urfolkskvinner har 35 ganger høyere risiko for å bli innlagt på sykehus etter vold og fem ganger høyere risiko for å bli drept av sin egen partner enn andre australske kvinner (Victoria State Government, 2020).

Den omfattende volden – ikke bare *blant*, men også *mot*, urfolk – er en viktig side av det samlede voldsbildet. I Canada er det en langt høyere andel kvinner og menn med urfolksbakgrunn som blir utsatt for vold fra en person som ikke tilhører samme folkegruppe («interracial perpetrator»), sammenliknet med den hvite majoritetsbefolkningen, som i større grad utsettes for vold fra en med samme etniske bakgrunn. Kvinner som tilhører urfolk i Canada, har seks ganger så høy risiko for å bli drept, og drap og forsvinning som rammer jenter og kvinner fra urfolk, er blitt definert som folkemord i sluttrapporten fra en statlig sannhetskommisjon (National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls, 2019). I USA ble 5712 kvinner og jenter med urfolksbakgrunn rapportert savnet til *The National Crime Information Center* i 2016, men bare 116 av dem finnes i Justisdepartementets (DOJ) føderale base over savnede personer.¹²

12 <https://www.theguardian.com/us-news/2019/may/01/essential-first-step-congress-moves-to-act-on-crisis-of-violence-against-native-women>. Se også rapporten fra Urban Indian Health Institute (A division of the Seattle Indian Health Board) (2018). *A Nationwide Data Crisis: Missing and Murdered Indigenous Women and Girls*.

4.2 Vold og overgrep på Grønland

Ettersom Grønland – som en del av Norden og Arktis – er det urfolkssamfunnet som er nærmest Sápmi, skriver vi om Grønland separat.

Vold og seksuelle overgrep, særlig mot kvinner og barn, er et alvorlig helse- og samfunnsproblem på Grønland. En sammenstilling av resultater fra befolkningsstudier gjennomført de seneste tiårene (1993; 2005–2010; 2014; 2018) viser at vold, voldstrusler og overgrep er utbredt på Grønland (jf. Larsen & Bjerregaard, 2019). Ifølge befolkningsundersøkelsen fra 2005–2010, der spørsmålene om vold og overgrep var mer detaljerte enn i senere studier, rapporterte hele 60 prosent av den voksne befolkningen på Grønland at de hadde opplevd vold eller alvorlige trusler i løpet av livet, kvinner noe oftere enn menn (63,3 prosent mot 57,2 prosent). Over en tredjedel hadde opplevd grov vold. Disse tallene viser en økning sammenliknet med studien fra 1993, der 47 prosent av befolkningen rapporterte om opplevelser av vold og overgrep (Curtis, Larsen, Helweg-Larsen, & Bjerregaard, 2002). Vi kan imidlertid ikke slutte at det har vært en reell økning, ettersom forskjellen kan skyldes både metodologiske ulikheter og endringer i bevisstheten om – og forståelsen av – vold og overgrep over tid.

Vold mot kvinner foregår i stor grad innenfor parforholdet og i familien, mens menn oftere rapporterer at voldsutøver er en fremmed person eller en bekjent. Ifølge befolkningsstudien fra 2005–2010 oppga 68 prosent av de voldsutsatte kvinnene og 13,5 prosent av de voldsutsatte mennene at voldsutøveren var deres nåværende eller tidligere ektefelle, samboer eller kjæreste (Larsen & Bjerregaard, 2019).

Et flertall studier fra Grønland viser forholdsvis høye tall for seksuelle overgrep (livstidsprevalenser). Variasjonen er imidlertid stor, og de laveste andelene er kanskje ikke spesielt høye sammenliknet med Norden i øvrig. Andelene varierer fra 4,4 til 16 prosent blant menn og 14,6 til 43 prosent blant kvinner (Curtis et al., 2002; Bjerregaard & Dahl-Petersen, 2008; Baviskar & Christensen, 2010; Pedersen & Bjerregaard, 2012). Kjønnforskjellene er spesielt tydelige når det gjelder seksuell vold. Ifølge befolkningsstudien 2005–2010 hadde cirka 10 prosent av kvinnene og 2,4 prosent av mennene blitt utsatt for seksuelle overgrep i voksen alder. En femtedel av kvinnene oppga at

utøveren var deres nåværende eller tidligere ektefelle, samboer eller kjæreste (Larsen & Bjerregaard, 2019).

Tallene for seksuelle overgrep og krenkelser i barndommen og ungdommen er eksepsjonelt høye på Grønland. Omtrent hver fjerde grønlandske kvinne og hver tiende mann har vært utsatt for overgrep eller krenkelser i barndommen (under 13 år), mens 17 prosent av kvinnene og 5 prosent av mennene hadde vært utsatt for seksuell vold som tenåringer (13–17 år) (Larsen & Bjerregaard, 2019).

Sykehusstatistikker og anmeldelser til politiet viser et liknende mønster som befolkningsstudiene (Curtis et al., 2002; Politiet i Grønland, 2011). Det er generelt høyere prevalens av voldsutsatthet på Grønland sammenliknet med nasjonale omfangstall i Danmark, og forskjellene mellom inuittkvinner og etnisk danske kvinner er tydelige (Curtis et al., 2002). Voldsstatistikken speiles også i drapsstatistikken. I perioden 2000–2014 ble det registrert 94 drap på Grønland. Det tilsvarer 11,1 drap per 100 000 personer og er en høy forekomst sammenliknet med Danmark og andre nordiske land (Larsen & Bjerregaard, 2019).

4.2.1 Hvordan forklare og forstå volden på Grønland?

I likhet med andre urfolk har også inuittene på Grønland blitt utsatt for kolonisering og fratatt land og ressurser, i tillegg til at de har blitt utsatt for statlig assimilasjonspolitik og ulike former for diskriminering. På Grønland ses utbredelsen av vold og seksuelle overgrep ofte i sammenheng med dårlige levekår, marginalisering, sosiale problemer og en generelt utfordrende hverdag. Befolkningsstudiene vi har nevnt over, indikerer for eksempel at forekomsten av vold og overgrep på Grønland henger sammen med forskjeller i sosioøkonomisk status og oppvekstvilkår. De høyeste forekomstene av utsatthet for grov fysisk vold og overgrep i barndommen finnes blant dem som har lavest sosioøkonomisk status, og som også rapporterer om problemer relatert til misbruk av rusmidler i barndomshjemmet (Larsen & Bjerregaard, 2019).

Forskere forklarer ofte den høye forekomsten av vold og overgrep med den raske moderniseringen og de store strukturelle forandringene som har preget det grønlandske samfunnet siden 1950-tallet (Curtis et al., 2002; Pedersen, &

Bjerregaard, 2012). Her ser de vold og overgrep som ett av flere sosiale problemer som oppstår når et samfunn befinner seg i skjæringspunktet mellom tradisjon og modernitet. Andre konsekvenser er rusmisbruk, mentale problemer og suicidalitet, ifølge denne forklaringsmodellen. Slike modernitetsargumenter kan imidlertid problematiseres fordi de fremstiller urfolkssamfunn som mer «primitive» samfunn som er nødt til å innføre vestlige styringssystemer for å bli mer «moderne» og mer like «oss».

Ifølge «modernitetsmodellen» er kvinner ofte mer fleksible enn menn og anses derfor å håndtere moderniseringen bedre. Derimot er mannens tradisjonelle status i det grønlandske samfunnet truet; han har tapt både status og identitet. Slik argumenterer for eksempel Marie-Katrine Poppel i sin avhandling om vold på Grønland (2020). Hun fremhever også betydningen av både kollektive og individuelle traumer som følge av fordanskingspolitikken, tilbakegang for tradisjonelle mannsyrker og kvinners fremgang på arbeidsmarkedet som forklaringer på volden (Poppel, 2020).

I den dominerende diskursen om vold og overgrep på Grønland tar man, ifølge Kuokkanen (2019), ikke tilstrekkelig hensyn til konsekvensene av koloniseringen og de realitetene og spesifikke forholdene som særlig urfolkskvinnene må hankses med. Kategorier som familie, lokalsamfunn og stat kan for eksempel ha en annen betydning for urfolkskvinner enn for kvinner i majoritetssamfunn, og det er viktig at voldsforskere tar dette med i betraktningen.

Det er samtidig viktig å understreke at hvis volden kun ses som en konsekvens av kolonisering, risikerer en å tilsløre de kjønnede maktforholdene innenfor urfolkssamfunnet. Samfunnsforandringer eller spesielle historiske og sosiokulturelle fenomener kan ikke (alene) forklare menns vold mot kvinner på Grønland, og volden kan ikke utelukkende ses som en refleksjon av menns sårbare situasjon eller som et resultat av rusmisbruk, mentale problemer, avmakt eller identitetstap. Da kan man komme til å konstruere et undertrykkelseshierarki der menn posisjoneres som mer rammet av koloniseringen enn kvinner. Det er viktig å ta hensyn til supplerende forklaringer eller forståelser, som for eksempel kjønnsasymmetri og menns ønske om fortsatt makt og kontroll også i et «moderne» samfunn (Sørensen, 2013; jf. Kuokkanen, 2019).

På Grønland ses volden mot kvinner og barn gjerne i sammenheng med andre sosiale problemer, og særlig alkoholmisbruk får stor plass som forklaring på at det utøves vold og overgrep. Kuokkanen kritiserer særlig de grønlandske selvstyremyndighetene for å ha et individorientert syn på volden, som gjør vold og overgrep primært til et sosialt og kriminalpolitisk spørsmål og gjør voldens kjønnede karakter usynlig (Kuokkanen, 2019, s. 215 ff.). Mens partnervold ser ut til å tolereres i stor grad, som noe som «bare er der» (ibid., s. 233), tas vold og seksuelle overgrep mot barn mer alvorlig, og det ser ut til å være større interesse i samfunnet for å arbeide for å redusere vold mot barn enn vold mot voksne.

Forskning om vold og overgrep på Grønland er fortsatt svært begrenset, sammenliknet med forskningen i (særlig) Nord-Amerika og Australia. Men befolkningsstudiene fra Grønland viser et liknende mønster som hos andre urfolk, det vil si at vold og seksuelle overgrep er mer utbredt blant personer med urfolksbakgrunn enn blant majoritetsbefolkningen. Forklaringene på de høye tallene på vold og overgrep på Grønland og andre urfolkssamfunn er kompliserte og komplekse. Det trengs derfor en interseksjonell analyse der man ser på ulike former for undertrykking og dominans, som ofte forsterker hverandre.

5 Vold i nære relasjoner, kjønn, likestilling og tilgang til rettferdighet

Yngvil Grøvdal

Hensikten med dette kapitlet er å gi et lite innblikk i rettstilstanden for mennesker som tilhører urfolk, og som utsettes for vold i nære relasjoner. Utgangspunktet for å se nærmere på rettstilstanden er at mennesker med urfolksherkomst gjennomgående utsettes for langt mer vold i nære relasjoner enn den øvrige befolkningen, og dette gjelder på tvers av landene vi har undersøkt (Grønland, Canada, Nord-Amerika og til en viss grad i Australia). Matamonasa-Bennett, som selv tilhører dem som ofte er blitt kalt *american indians*,¹³ hevder riktignok at det er vanskelig å få oversikt over volden, blant annet fordi man i undersøkelser ofte slår sammen forskjellige minoriteter (2015, s. 20f).

Kunnskapen i dette kapitlet er hentet fra artikler i fagfellelvurderte tidsskrifter, bøker, doktorgradsavhandlinger, offisielle nettsider og rapporter forfattet av myndigheter, forskere og organisasjoner som arbeider for urfolks rettigheter i spørsmål knyttet til vold i nære relasjoner. Mye tyder på at det er langt igjen før de ulike nasjonalstatene vi har sett på, oppfyller anbefalingene i internasjonale erklæringer og kravene i konvensjoner. Kunnskapen om urfolks erfaringer med rettssystemet i de ulike statene det her er snakk om, synes også fortsatt å være svært begrenset. Når det gjelder erfaringene som er gjort med politiet og rettsvesenet av dem som er blitt utsatt for vold i nære relasjoner, ser det også ut til at det er utført mer forskning om slike problemstillinger på det nordamerikanske kontinentet enn i Australia. På tidspunktet da litteratursøket vårt ble gjort, fant vi dessuten lite eller ingen forskning om urfolksmenn som utsettes for vold fra kvinner de lever

13 Ordet «indian» brukes ofte fra myndighetshold og av etterkommere etter kolonialister. Urfolk i USA og Canada opplever derimot begrepet som nedsettende, og benytter selv ofte ord som «native», «indigenous» eller begrepet «First Nation», det siste særlig i Canada (se for eksempel Gross, 2019a, s. 15 f).

i parforhold med. Derfor er det slik at forskningen som danner grunnlaget for dette kapitlet, i hovedsak tar for seg menns vold mot kvinner. Urfolksmenn blir først og fremst synlige gjennom sin overrepresentasjon i de ulike statenes fengselssystemer.¹⁴ I en bok der de både er bidragsytere og redaktører, forsøker Robert Alexander Innes og Kim Anderson¹⁵ å forklare dette. De peker blant annet på at det har vært lite aktivisme på vegne av urfolksmenn og liten politisk vilje til å ta opp spørsmål av betydning for urfolksmenn (2015, s. 3). Ifølge Innes og Anderson er det imidlertid økende interesse for å studere maskulinitet i urfolkforskningen, og forskere har begynt å rette blikket mot andre forhold enn nyhetsreportasjer om urfolksmenn og lovbrudd (s. 4; se også Matamonasa-Bennett, 2015). Vi registrerer også at nyere forskning så smått begynner å omhandle vold mot urfolksmenn, blant annet ved at man diskuterer menns problemer med å finne hjelp dersom de utsettes for heteroseksuell vold i parforhold (se for eksempel Rizkalla, Maar, Mead, Pilon & McGregor, 2021).¹⁶

Gjennomgangen av litteraturen synliggjør også at de langsiktige konsekvensene av bosetter-koloniseringens assimilering av urfolk har hatt mange likhetstrekk på tvers av stater og nasjoner (se også Hoffart & Jones, 2018, s. 26). Mye av denne forskningen kan dermed ha relevans for flere av nasjonalstatene vi har sett på. Derfor gjør vi i hovedsak fremstillingen samlet, med utvalgte eksempler.

5.1 Internasjonale rammer for rettigheter og rettferdighet

Ettersom vold i nære relasjoner regnes som brudd på de grunnleggende menneskerettighetene, handler rettstilstand i vårt tilfelle blant annet om hvorvidt – og eventuelt hvordan – internasjonale instrumenter som tenkes å bidra til å fremme menneskerettigheter, får betydning for urfolk. Dette kan

14 Det skal for øvrig også sies at urfolkskvinner er sterkt overrepresenterte i fangebefolkningen sammenliknet med sine medsøstre fra majoritetsbefolkningen.

15 Innes er universitetslektor på institutt for urfolksstudier på Universitetet i Saskatchewan, og Anderson er førsteamanuensis og underviser i Indigenous Studies på Wilfrid Laurier universitetet. Anderson tilhører også Cree-folket og Métis.

16 Kanadisk statistikk over drap viser dessuten eksempelvis at i perioden 1997-2004 ble 33 urfolksmenn drept av partner (både i heteroseksuelle og i homoseksuelle forhold) mens 38 kvinner ble drept av partner (både i heteroseksuelle og i lesbiske forhold) (Innes & Anderson, 2015, s. 6).

igjen avhenge av hvorvidt et såkalt instrument er rettslig bindende eller ikke. Erklæringer som *Menneskerettighetserklæringen* og *FNs erklæring om urfolks rettigheter* (UNDRIP) kan først og fremst sies å være en form for moralske dokumenter. Når de er undertegnet, forventes de å legge føringer for hvordan stater handler overfor borgere generelt og – når det gjelder UNDRIP – overfor urfolk spesielt. Ifølge en rapport fra Norges institusjon for menneskerettigheter reflekterer erklæringer gyldige og relevante fortolkninger av «legally binding instruments» (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2018, s. 5). Konvensjoner er slike rettslig bindende «instrumenter» for stater som har undertegnet og ratifisert dem. Før et land ratifiserer dem, er det derfor vanlig å undersøke i hvilken grad nasjonalt lovverk harmonerer med konvensjonen. En stat kan som regel ikke ratifisere dersom det er avvik. Aktuelle konvensjoner i vårt tilfelle er *FNs kvinnekonsensjon* (CEDAW) og *Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner* (Istanbulkonvensjonen). Begge konvensjonene er tilknyttet overvåkningsorganer som har som oppgave å sørge for at statene overholder sine forpliktelser. Istanbulkonvensjonen gjelder imidlertid kun for Europa,¹⁷ og av de landene som er aktuelle når det gjelder vold i samiske samfunn, har Russland hittil verken undertegnet eller ratifisert konvensjonen.

En konvensjon som kan ha særlig betydning for urfolk, selv om den ikke spesifikt omhandler spørsmålet om vold, er ILO-konvensjon nr. 169 fra 1989. Konvensjonen er ment å beskytte urfolks rettigheter i sosiale, kulturelle og økonomiske spørsmål, blant annet retten til selvbestemmelse og selvstyring i interne og lokale forhold, rettigheter når det gjelder å eie landområder, og/eller rett til å benytte eller disponere landområder som en del av sin levevei, retten til undervisning i sitt eget språk og til å få snakke språket, retten til å bevare og utøve tradisjoner. Norge var det første landet som ratifiserte denne konvensjonen, men den er fortsatt ikke ratifisert verken av Australia, Canada eller USA.

Intensjoner, mål og krav til tross: Det er ikke et en-til-en-forhold mellom erklæringer og konvensjoner og det som skjer «på bakken» i den enkelte stat som har gitt sin tilslutning eller ratifisert. Men at man har ratifisert en

17 Tyrkias statsminister Erdogan har i 2021 valgt å trekke landet ut av Istanbulkonvensjonen.

konvensjon, betyr som nevnt at man er bundet av den. Det innebærer en folkerettslig forpliktelse til å oppfylle kravene i konvensjonen, og hvis man unnlater å gjøre det, kalles det konvensjonsbrudd. I henhold til både CEDAW og Istanbulkonvensjonen er vold mot kvinner et menneskerettighetsbrudd så vel som diskriminering. Det innebærer, i alle fall i teorien, at manglende respons på slik vold skal føre til at stater må stå til ansvar. Som nevnt over er det knyttet komitéer til flere konvensjoner. Komitéene skal overvåke og påpeke problemer med situasjonen i statene som har ratifisert eller underskrevet. Dette gjelder altså både CEDAW og Istanbulkonvensjonen. Et sentralt spørsmål – som det vil føre for langt å gå inn på her – er imidlertid hva det vil si å stilles til ansvar: Hvordan stilles statene til ansvar, og i hvilken grad? Vi vet blant annet at ressursituasjonen i norsk politi fører til at en rekke saker som regnes som alvorlige, ikke blir behandlet på en tilfredsstillende måte. Da melder også spørsmålet seg om hva manglende respons på vold i parforhold betyr i praksis.

Vi kan for øvrig også snakke om andre begrensninger knyttet til anvendelse av konvensjoner. For eksempel har mange av dem i liten grad operasjonalisert eller inkorporert det faktum at mennesker kan være bærere av mange «identiteter» eller inngå i mange ulike «kategorier», noe som kan få følger for deres mulighet til å oppnå rettferdighet i livet (se for eksempel Kuokkanen, 2012). Det kan være snakk om kjønn, rase, sosioøkonomisk tilhørighet, bosted, helse, funksjonsevne og så videre, mens konvensjonene på mange måter representerer en slags båstenkning. Men det er en økende forståelse for dette faktumet i komitéene som overvåker konvensjoner som FNs kvinnekomite (CEDAW) (se for eksempel Buxton-Namisnyk, 2014/2015, s. 119).

De anerkjenner og påpeker blant annet at kvinner fra urfolk ofte lever under forhold som kan gjøre dem særlig sårbare (se også Burman & Svensson, 2017, s. 53, 67 ff.). Det er diskusjoner om grunnene til dette blant forskere og ikke minst i grupper av kvinner som arbeider for økte rettigheter og mer likestilling. En konsekvens av koloniseringen – ifølge så vel forskere som urfolk selv – hevdes å være omfattende utøvelse av vold i nære relasjoner, som ikke minst har rammet kvinner (se for eksempel Matamonasa-Bennett, 2015, s. 28 ff.). Scott L. Morgensen skriver at koloniherrerne gjorde urfolkssamfunnene om til det han kaller *policing agents* for de patriarkalske og heteronormative bosettersamfunnene (2015, s. 53). Ifølge Morgensen kan resultatet sies å være en kolonisering av urfolksmenns forståelse av

maskulinitet og menns posisjon i samfunnet. Med referanse til Brendan Hokowhitu (2015) og Glen Coulthard (2014) beskriver han betydningen det har for urfolksmenn å gjenkjenne og motsette seg «any form of male leadership that emulates colonial masculinity» (Morgensen, 2015, s. 55 f.).

På generelt grunnlag kan vi si at koloniseringen førte til svekkede rettigheter for urfolk som sådan, men at kvinnene ser ut til å ha blitt rammet spesielt hardt. Den kanadiske Indian Act fra 1876 innebar for eksempel at dersom urfolkskvinner¹⁸ giftet seg med menn uten urfolksbakgrunn, mistet de rettigheter forbundet med å være av urfolksherkomst, som retten til å eie land og annen eiendom, retten til å arve sine slektninger og retten til å bo i reservatene. Kvinnene kunne fortsatt betegne seg selv som urfolk, men de manglet den statusen som var en forutsetning for rettighetene. Kanadiske urfolk deles for øvrig i dag opp i urfolk med og uten *Indian status*. For å ha urfolksstatus i henhold til den nevnte loven må en person ha minst én forelder som er registrert eller har rett til å bli registrert under det som heter *subsection 6 (1)* eller *6 (2)*, eller to foreldre som er registrert under *subsection 6 (2)*. Dersom et barn har én forelder uten urfolksbakgrunn og én som er registrert under *6 (2)*, kan ikke barnet bli såkalt *Status Indian*. Personer som oppfatter seg selv som *first nations*, men som ikke har rett til å registrere seg i henhold til loven, regnes også som *Non-Status Indian*.¹⁹

Men som vi har sett, tapte også kvinner som fortsatt var å regne som *Status Indians*, både posisjon og rettigheter – ikke bare i Canada (se for eksempel Matamosa-Bennett, 2015; Menoui, 2007). Dette bidro til økt ulikhet mellom kjønnene, og desto mer ettersom urfolksmenn både fikk, og kanskje også tok, høyere status²⁰ og mer makt i tråd med «den hvite manns» tankegang og levesett, der mennene i overveiende grad tronet på toppen av hierarkiet (se for eksempel Jacobs, 2000, s. 108; Innes & Andersen, 2015, s. 4; Klingspohn,

18 Ikke inkludert Inuitter

19 Selv om det ikke finnes noen rettslig definisjon av Métis, regnes disse blant Canadas tre urfolksgrupper. De regnes også som «Indians», men har ikke tilgang til programmer og tjenester som gjelder for *Status Indians*. Hva angår Inuitter, så gjelder ikke spørsmålet om status for dem. De er konstitusjonelt sett regnet som «Indians» og har tilgang til de samme programmer og rettigheter som *Status Indians*. <https://cichprofile.ca/module/7/section/3/page/status-and-non-status-who-qualifies-for-status/>

20 “An Indian [was] defined as any male person of Indian blood and their children”. Se <https://www.nwac.ca/wp-content/uploads/2018/04/The-Indian-Act-Said-WHAT-pdf-1.pdf>

2018, s. 2).²¹ Catherine Burnett sier det slik: «The pervasive effects of an imposed patriarchy are especially striking, given this shift in gender dynamics» (2015, s. 15. Se også Menoui, 2007, s. 519 f.). Ifølge Liisa-Rávná Finbog, som selv er av samisk slekt og oppvokst i Norge, er det også grunn til å tro at kvinner i Sápmi mistet sin posisjon i samfunnet i forbindelse med koloniseringen (Finbog, 2020, s. 24. Se også Kuokkanen, 2007). Mange forskere hevder dessuten at denne endringen i kjønnsrollemønsteret både opprettholdes og dominerer den dag i dag (se for eksempel Mack & Na'puti, 2019; Menoui, 2007).

5.2 Fra horisontale til vertikale rettssystemer? Urfolksrett og vestlig rettsorden

Det var imidlertid ikke bare kjønnsforståelser som ble påtvunget urfolk. Innføringen av et vestlig rettssystem fordrev i betydelig grad urfolks egne måter å regulere sosialt liv og brudd på sosiale normer på. Bosetterne i Australia betraktet eksempelvis aboriginer og øyfolk fra Torresstredet som altfor primitive til overhodet å kunne ha noen form for rettssystem eller andre styringssystemer. Ifølge forskere overså derfor bosetterne de styringssystemene og den rettsordenen som faktisk eksisterte i urfolkssamfunnene. En svært uheldig konsekvens av dette i Australia var at landområdene der aboriginer bodde, ble betraktet som *terra nullius* – land uten eiere – som britene uten videre kunne legge under seg (se for eksempel Wood, 2016).²² Australia er for øvrig den eneste av statene i denne oversikten som til dags dato ikke har underskrevet noen form for traktat eller avtale med sine urfolk. Bosetterne på det nordamerikanske kontinentet erkjente at det fantes «rettssystemer» i det som kan kalles urfolksnasjoner, men anså dem for mindreverdige sammenliknet med «vestlig» rett (se for eksempel Dabiri, 2011/2012, s. 416; Metoui, 2007, s. 519 ff.). Dette til tross for at eksempelvis mohawk-nasjonene hadde utviklet rettssystemer som både var kompliserte og avanserte.

21 Paragrafene som fratok kvinnene rettigheter er opphevet i dag, men det har langt fra løst kvinnes problemer. Til tross for begrensningene i *the Indian Act*, er den likevel et slags bolverk mot et større tap av «status, rights, lands and traditions» (Mason, 1983, s. 432).

22 Uten styrings- og rettssystemer var det ingen å forhandle med, og følgelig ble mrådene betraktet som ingenmannsland.

Urfolks rettsforståelse og måter å håndtere urett og overgrep på er dessuten utviklet over århundrer, for ikke å si årtusener. Man regner for eksempel med at aboriginer har befolket det australske kontinentet i minst femti tusen år.²³ Mennesker som lever i grupper og samfunn, kan ikke klare seg uten regulering av sosialt liv, heller ikke når gruppene er relativt små (se for eksempel Ehrlich, 2017; Matamosa-Bennett, 2015, s. 21). Et trekk som ser ut til å ha gått igjen blant inuitter, og blant australske aboriginer og urfolk i Canada og USA, er at sosiale og moralske kodekser som styrer hva som er rett og galt, blant annet kan hvile på en underliggende forståelse av en slags besjeling av både levende vesener og naturen som sådan – en form for animisme²⁴ (se for eksempel Loukacheva, 2012, s. 203). Det er også snakk om en gjensidighet i forholdet mellom mennesker og natur, som kan ses på som at naturen oppfattes å være like viktig som menneskene. Dette understreker blant annet botanikeren Robin Wall Kimmerer (2013), som er medlem av potawatomi-nasjonen (for mer om ulike perspektiver, se for eksempel Kermoal & Altamirano-Jimenez, 2016). Trolig kan vi knytte begge disse aspektene til det faktum at urfolks overlevelse på forskjellige måter har vært knyttet til naturen og deres forvaltning av den. Dette gjelder enten de var jegere eller sankere eller levde av å dyrke og kultivere jord.²⁵ Regulering av menneskers atferd var derimot sjelden eller aldri formulert skriftlig, og atferden ble like sjelden overvåket av formelle kontrollører. Tilsynelatende dreide det seg i dette tilfellet først og fremst om noe vi i vår del av verden – men ikke nødvendigvis urfolk selv – oppfatter som en slags uformell, sosial kontroll, og koder for akseptabel atferd ser ut til å ha blitt overført fra generasjon til generasjon. Disse kodene gjenspeilet trolig livet i ulikt organiserte urfolksgrupper og -nasjoner, kollektive behov og menneskenes avhengighet av hverandre og av naturen.

Dette gjaldt ikke minst for inuitter, som levde under barske klimatiske forhold. Ifølge Natalia Loukacheva, som har undersøkt noen generelle trekk ved tradisjonell rettsorden blant inuitter i Canada, skilte deres rettsforståelse seg sterkt fra den rettsforståelsen som bosetterne innførte da de koloniserte

23 <https://snl.no/aboriginer#:~:text=Arkeologiske%20og%20genetiske%20unders%C3%B8kelser%20tyder,%C3%A9n%20enkelt%20landmasse%2C%20kontinentet%20Sahul>

24 Av anima, som på latin betyr sjel (Fremmeordboka) og også kan bety ånd eller liv.

25 Arkeologiske funn tyder på at det blant de første som kom til både det Sør-Amerikanske og det Nord-Amerikanske kontinentet også var flere som dyrket jorden.

landet. Blant annet ser det ut til at troen på straff var svært lite fremtredende: Inuittenes rettsorden var ifølge Loukacheva «oriented towards the restoration of peace and communal reconciliation rather than the exercise of justice through punishment. Thus, traditional Inuit sanctions sought to aid the offender instead of imposing a punishment» (2012, s. 204).

En liknende rettsforståelse var tilsynelatende også utbredt blant inuitter på Grønland. Selv etter at danskene overtok Grønland, fantes det ett rettssystem for inuitter og ett for dansker, en ordning som ikke ble avvirket før danskene fikk sin egen grunnlov i 1848.²⁶ Til tross for en endring i retning av et mer og mer «vestlig» rettssystem på Grønland synes inuittenes rettsfølelse å være bevart også i dag. Da den danske kriminologen Flemming Balvig foretok en omfattende undersøkelse av grønlenderes rettsbevissthet i 2015, var han blant annet ute etter kunnskap om inuittenes oppfatninger av straff. Ifølge Balvig var resultatene av undersøkelsen bemerkelsesverdige på flere måter, sammenliknet med tilsvarende undersøkelser i de andre nordiske landene. For det første viste grønlenderne stor vilje til å delta, og bare én prosent av deltakerne svarte «vet ikke» på spørsmålene som ble stilt. Dette var åpenbart et tema de hadde meninger om – meninger de ønsket å dele. Hele 77 prosent av de spurte mente at en dom først og fremst måtte være utformet slik at den støttet og hjalp den dømte til ikke å gjenta lovbrudd, med integrasjon og resosialisering som det fremste målet (Balvig, 2015, s. 35). Bare 15 prosent mente at den som hadde begått gjerningen, skulle kjenne samfunnets fordømmelse på kroppen, og 83 prosent av disse mente likevel at resosialisering var det nest viktigste formålet med en straffedom. 5 prosent av deltakerne i undersøkelsen mente at man burde straffe av allmennpreventive hensyn, altså for å hindre andre i å begå liknende handlinger, og av disse svarte 69 prosent at resosialisering var nest viktigst. Samlet sett mente 95 prosent av deltakerne at resosialisering var det viktigste eller nest viktigste formålet (s. 36). Balvig undersøkte også hvorvidt kvinner som hadde vært utsatt for ulike former for seksuell vold – inkludert voldtekt eller

26 Fra da av har danskene konstruert en rekke kriminalinstitusjoner som ikke eksisterte i Grønland før koloniseringen. Fram til omkring 1960-tallet tok en eksempelvis likevel hensyn til at innesperring ikke har vært en vanlig måte å sanksjonere lovbrudd på, i Grønland. Da det gjennom en lovendring i 1963 ble tillatt å institusjonalisere dem som hadde brutt normer, var det enighet om å unngå fengselsliknende institusjoner, ikke minst på grunn av det man vet om skadevirkningene av å sperre mennesker inne. De dømte har følgelig bare benyttet institusjonene som et sted å sove, mens dagene har vært tilbragt ute i samfunnet som de etter hvert skal tilbake til (Lauritsen, 2019, s. 41).

voldtektsforsøk – i løpet av de siste fem årene før undersøkelsen ble foretatt, i mindre grad enn andre kvinner så på resosialisering som det fremste målet. Balvig spør om de kunne sies å være mer «hevngjerrige» enn kvinner som ikke hadde opplevd slike overgrep. Men mens 82 prosent av kvinnene som ikke hadde opplevd overgrep, mente at resosialisering burde være det primære målet, var andelen 88 prosent blant dem som hadde vært utsatt for seksuell vold (s. 36). Resosialisering syntes dessuten gjennomgående å være litt viktigere for kvinner enn for menn: 82 mot 76 prosent mente at resosialisering måtte være hovedmålsettingen. Ifølge Balvig var det slik at

(d)e, der syntes at kriminalitet er et meget stort problem for det grønlandske samfund og / eller som var meget eller temmelig bange for personligt at blive udsat for kriminalitet gav oftere, end andre udtryk for, at de syntes at resosialisering burde være det primære mål, ikke omvendt som man måske umiddelbart kunne forvente. (s. 36)

Selv om det er likhetstrekk mellom urfolks rettsforståelser forskjellige steder i verden og innad i de ulike statene, er ikke det ensbetydende med fullstendig likhet. Det fantes flere hundre *tribes* og *bands* (som vi foretrekker å beskrive som nasjoner) i det vi nå kaller USA og Canada.²⁷

Bruken av ordene *bands* og *tribes* fortjener for øvrig en forklaring. Uten å kunne fortelle en fullverdig historie om språk- og begrepsbruk vil vi her sette av plass til å gjøre denne forklaringen litt mer enn bare overflatisk. Ifølge Scott Morgensen er ordet *band* tett knyttet til den kanadiske Indian Act (1876). Det ble brukt som et administrativt begrep av koloniherrene i den hensikt å splitte urfolksnasjoner i mindre grupper som lettere lot seg kontrollere, og å forhindre urfolk fra å koordinere seg nasjonalt. Slik reduserte de betydningen til urfolksnasjonene. I tillegg tok de i bruk ordet *indian* som det Morgensen betegner som navn på en egen «kaste» som staten ga *Indian status* i et forsøk på å bryte og undertrykke det han kaller «indigenous modes of belonging and governance» (Morgensen, 2015, s. 49. Se også Alfred, 2005, s. 199).

27 I Canada benyttes ofte ordet *band* om det som i USA kalles *tribe* (stamme).

Når det gjelder begrepet *tribe*, er det vanskeligere å finne forskningsbasert kunnskap. I nettavisen *Indian²⁸ Country Today* finner vi imidlertid en artikkel av Steven Newcomb med tittelen «On the words 'tribe' and 'nation'», der han skisserer hvordan ordet *tribe* ble viktig for koloniherrerne i de forente statene (USA), blant annet som en måte å kontrollere og undertrykke urfolk på. I samtalene som førte til Gent-traktaten etter krigen i 1812²⁹, ville britene, som hadde støttet en del urfolk i 1812-krigen, at man skulle opprette en slags «bufferstat» for urfolk mellom USA og Canada. Britene omtalte også urfolkene som *Indian nations*, blant annet fordi de oppfattet ordet nasjon som et av de mest politisk kraftfulle i det engelske språket. Amerikanerne var imidlertid sterkt imot både «bufferstaten» og begrepet, og unngikk bevisst ordet *nation* til fordel for begrepet *Indian tribes*. Newcomb mener det førte til at begrepet har festet seg i offisielt språk – og tankegang – i USA. Mens ordet *nasjon* konnoterer suverenitet og selvstyre, konnoterer *tribe* (*stamme*) – også etymologisk sett – noe primitivt, usivilisert, underutviklet og underlegent. Newcomb mener tiden for lengst er kommet for amerikanske urfolk til å gjøre som de kanadiske og løfte frem begreper som *first nations*, også i USA.³⁰

I de opprinnelige nasjonene varierte både styresett og rettsforståelser, og det gjorde de også i de oppsplittede gruppene som myndighetene kalte *bands* og *tribes* (se for eksempel Mason, 1983, s. 448). Blant amerikanske urfolk kunne nasjonenes såkalte høvdinger³¹ ha en betydelig rolle noen steder, mens andre nasjoner ble styrt av lederråd for utvidede familier, ofte bestående av eldre kvinner som valgte overhode/høvding og satt i styringsråd, der kvinnene gjerne dominerte tallmessig. Slike råd hadde ansvar for å ordne opp i familiefæider og kunne prøve saker der noen var beskyldt for norm- eller lovbrudd. I visse tilfeller – som i diskusjoner om eiendomsrett, eller hvis noen ønsket å anke en avgjørelse i såkalte gjensidig ødeleggende saker – ble det nødvendig å samle større deler av nasjonen. Andre nasjoner og urfolkssamfunn hadde ingen formell ledelse i det hele tatt, og her måtte alle komme til enighet ved hjelp av råd fra en høvding / et overhode, som til tross for makten ikke kunne gi noen form for ordre og måtte bli enige, eller inngå

28 Der ordet indian benyttes av urfolkene selv.

29 1812-krigen (18.6.1812-16.2.1815) var en krig mellom USA og Storbritannia

30 <https://indiancountrytoday.com/archive/on-the-words-tribe-and-nation>

31 Begrepet høvding er omstridt på grunn av de stereotype forestillingene som knytter seg til det, forestillinger om menn med fjær og klær av skinn.

kompromisser, med sine nasjonsfeller. Reaksjoner på – og sanksjoner av – normbrudd, varierte også mye. I mange urfolksnasjoner var erstatning den vanligste sanksjonen ved lovbrudd. Noen praktiserte imidlertid også hevn, som kunne utføres av familien til den drepte eller rammede eller av andre medlemmer av nasjonen. Enkelte urfolkssamfunn praktiserte dødsstraff for handlinger som ble oppfattet som svært alvorlige, men selv drap ble i mange tilfeller sanksjonert ved at den dreptes familie fikk en materiell erstatning de var fornøyd med (ibid.).

Rettsforståelsen i mange av urfolkssamfunnene synes å ha hatt likhetstrekk med det som i dag beskrives som *restorative justice*. En slik tilnærming innebærer for eksempel det Balvig fant i sin undersøkelse på Grønland (se over): ønsker om reintegrering av dem som har gjort noe ulovlig, og følgelig at normbrudd møtes med en reaksjon som er rettet mot en fremtid uten slike brudd, snarere enn mot fortiden slik vi ser det i vestlig rett (se for eksempel også Hendry & Tatum, 2016, s. 360 f.). Urfolks rettssystemer kan dessuten på mange måter beskrives som horisontale, forstått som at de ikke var avhengige av den formen for domshierarki som eksisterer i vestlig rett. Forsøk på å gjenopprette rettferdighet og balanse, samt bøte på skade, synes å ha vært sentrale premisser. Det dreide seg ofte om å bringe alle parter sammen (sirkelen var ofte det visuelle uttrykket for dette), snakke om hendelsene og plassere ansvaret for handlingene. De som var blitt rammet av handlingene, skulle føle seg ivaretatt, samtidig som mange urfolkssamfunn ser ut til å ha lagt mer vekt på integrasjon enn på straff (se for eksempel Metoui, 2007, s. 517 f.). Som påpekt over var det ikke sånn at målet om integrasjon og fremtidig fred alltid utelukket sanksjoner som kan betraktes som strenge og til dels brutale. Vi har sett at enkelte handlinger kunne føre til dødsstraff, eller til total eksklusjon fra fellesskapet gjennom forvisning. Blant aboriginer i Australia har det også eksistert en tradisjon der *spearing* er blitt brukt i forbindelse med normbrudd som ble oppfattet som alvorlige og sterkt klanderverdige. *Spearing* går ut på å stikke et spyd gjennom et sted på kroppen til den som har forbrutt seg. Handlingen er ikke ment som en dødsstraff, selv om det av og til skjer at noen dør, og der den utføres, hevdes reaksjonen å være et resultat av konsensus. Sanksjonen var for øvrig tema i en høring i 2010 i forbindelse med et forslag om å sidestille australske aboriginers rettssystem (kalt Aboriginal Customary Law) med landets vestlige rettssystem. Deltakere fra majoritetsbefolkningen omtalte *spearing* som en

inhuman og uakseptabel straffeform som er uforenlig med menneskerettighetene. Aboriginene selv innvendte imidlertid at «prolonged imprisonment especially among alien strangers and away from their own country [are] markedly more ‘inhumane and unconscionable³²’ than a spear through the thigh — usually voluntarily accepted as part of a consensus settlement».³³

Mens urfolksrett generelt og til dels forenklet kan beskrives som freds- og fremtidsorientert, er den såkalte vestlige rettsordenen i stor grad konfliktorientert – til dels konfliktskapende – tilbakeskuende og på litt ulike måter regelorientert³⁴ (se for eksempel Robberstad, 1999, Skyberg, 2003). Mens vi her først og fremst har beskrevet urfolksrett som horisontal, kan vestlig rett kalles vertikal, forstått som at rettsstrukturen er bygd på et hierarkisk – og i alle fall i utgangspunktet maskulint – maktsystem. Både i det angloamerikanske og i det nordiske og russiske rettssystemet er straffeprosessen en «anklageprosess». I angloamerikansk rett beskrives denne anklageprosessen som *adversarial*. Det går kort og godt ut på at to parter – forsvaret og aktoratet – strides om hva som er sakens faktum, mens dommeren eller dommerne skal sørge for at spillets regler blir fulgt, og sørge for den endelige avgjørelsen i saken. Jessica Metoui sier det slik: «Judges in an adversarial system have the power to determine the outcome of conflict, a decision that results in a win-loss situation for the parties» (2007, s. 520). Det vestlige rettssystemet kjennetegnes også av å være en del av samfunn med stor grad av differensiering, der (umiddelbar³⁵) forutsigbarhet anses som

32 Skrivefeilen er fra det offentlige dokumentet. Ordet skal være *unconscionable*, det vil si urimelig, samvittighetsløst, opprørende.

33 <https://www.alrc.gov.au/publication/recognition-of-aboriginal-customary-laws-alrc-report-31/8-aboriginal-customary-laws-recognition/arguments-against-the-recognition-of-aboriginal-customary-laws/>

34 Det er for eksempel forskjell på det angloamerikanske rettssystemet som vi finner i USA, Canada og Australia, og det nordiske og russiske. Nordisk og russisk rettssystem, kalt *civil law*, på norsk også kalt sivilrett, er utviklet i Europa og har sterke røtter i romerretten. Et hovedelement i dette rettssystemet er at man tar utgangspunkt i kodifisering eller skriftliggjøring av rettsprinsipper. Mens *civil law* altså starter med abstrakte regler som dommere så må tilpasse ulike saker, trekker man i *common law*-systemet, som i hovedsak er utviklet i England, abstrakte prinsipper ut fra ulike enkeltsaker. Enkelt sagt er altså det angloamerikanske rettssystemet i utgangspunktet basert på prinsipper i saker som kan sies å bli til regler, mens det nordiske / russiske er basert på tidligere nedtegnede rettsregler.

35 Forutsigbarheten kan først og fremst sies å gjelde «her og nå». Eksempelvis kan ingen si med sikkerhet hva som vil skje etter at en eventuell straff er sonet.

nødvendig. Hos urfolk er det annerledes: Viktigst av alt, ifølge Loukacheva, er kanskje den helhetlige tenkningen, for ikke å si gruppetenkningen, som preger urfolksrett. Mens vi i vesten skiller mellom ulike rettslige ansvarsområder, eksempelvis sivilrett, kontraktsrett og strafferett, var ansvarsområdene i tradisjonell urfolksrett først og fremst delt inn i samsvar med fellesskapstankegangen som preget samfunnet. Følgelig var det som oftest gruppens interesser som var rådende, og det var hovedsakelig handlinger som forårsaket «social injury to the group», som krevde rettslige sanksjoner (Loukacheva, 2012, s. 210).

Som vi skal komme tilbake til, ser det ut til at innføringen av vestlige rettssystemer både i Australia og på det nordamerikanske kontinentet har hatt en rekke uheldige konsekvenser for mennesker av urfolksherkomst. Australske aboriginer og øyfolk fra Torresstredet har et sterkt forhold til tradisjonell urfolksrett, og de har gjentatte ganger (jf. over) forsøkt å få egne rettsprinsipper anerkjent på lik linje med de angloamerikanske, som dominerer i Australia, uten å lykkes.³⁶ Urfolk i Canada og USA har fått en viss grad av styring i rettslige prosesser, men når det gjelder det vi i vesten kaller *strafferettslige spørsmål*, er det fortsatt en rekke begrensninger på hvilke saker som kan behandles i såkalte *tribal courts*, som ofte er knyttet til reservater der urfolk har en form for selvstyre. Både kanadiske og amerikanske urfolk har imidlertid, akkurat som samer i Norge, rettigheter når det gjelder å benytte seg av ressurser i landområder utenfor reservatene. Vi vil komme tilbake til en kort gjennomgang av urfolks rett og mulighet til å avgjøre rettslige spørsmål.

Nå skal vi imidlertid først se noen eksempler på hvordan rettstilstanden – eller tilgangen til rettferdighet – fortoner seg for mennesker med urfolksherkomst som utsettes for vold i parforhold og andre nære relasjoner. Spørsmålene er da helt kontret hvordan rettsapparatet i den enkelte stat fungerer, og hvilke konsekvenser dette kan ha for urfolks tilgang til rett og rettssikkerhet. Det handler blant annet om i hvilken grad de rettslige virkemidlene fremstår som tilgjengelige, om hvordan rettssystemet blir oppfattet, og om hvordan menneskene har opplevd å bli behandlet.

36 <https://theconversation.com/why-australia-wont-recognise-indigenous-customary-law-60370>

5.3 Urfolks kontakt med politiet og øvrig straffesakskjede – muligheter, begrensninger og risiko

Som nevnt innledningsvis i denne delen av rapporten ser kunnskapen ut til å være nokså begrenset når det kommer til hvordan det fungerer for ulike grupper av urfolk å involvere rettsapparatet. Eksisterende forskning viser imidlertid at urfolks muligheter til å utløse rettigheter, inkludert rettslige virkemidler, er begrensede. I en rapport fra Australian Institute of Family Studies påpekes det at situasjonen er særlig alvorlig for kvinner på landsbygda og i fjerntliggende områder. Dette er kvinner som både utsettes for mer vold enn andre kvinner og har dårligere tilgang til assistanse (Keel, 2004, s. 5, s. 10). At demografiske forhold spiller en rolle, kommer også frem i forskning fra det nordamerikanske kontinentet. Mange med urfolksbakgrunn lever i den svært grisgrendte delen av det nordlige Canada, som blant annet omfatter områdene Nunavut, Yukon og Northwest Territories. Her er det enorme avstander, og flere av de spredte, små samfunnene er bare tilgjengelige når isen bærer, eller med fly. Å utsettes for vold i nære relasjoner på et slikt sted innebærer særlige utfordringer, ikke minst når det gjelder å få beskyttelse i akutte situasjoner (se for eksempel Billson, 2006, s. 72; Moffitt et al., 2013, s. 2; se også Amnesty International, 2007, s. 41). I en tredjedel av de trettitre små urfolkssamfunnene som finnes i Northwest Territories er det for eksempel ikke noen avdeling av det kanadiske politiet, Royal Canadian Mounted Police (heretter RCMP). Den som utsettes for vold, kan følgelig måtte vente i timevis – i noen tilfeller dagevis – på assistanse fra politiet. I en rapport som var en såkalt *submission to a review of Yukon's police force*, skrev Lois Morecroft dessuten at: «At present, there does not seem to be an effective partnership between the RCMP and the northern communities it serves» (Morecroft, 2010, s. 3). Morecroft hevdet tvert imot at det var et gap mellom RCMP, kvinneorganisasjoner og urfolkskvinner i Yukon. Et eksempel på hvordan et slikt gap kan arte seg, er ifølge Sylvia Reitmanova og Robyn Henderson at politiet ikke sjelden ignorerer urfolkskvinnens henvendelser om vold i hjemmet (2016, s. 8). Ifølge en rapport fra Amnesty International har også minst en tredjedel av urfolkssamfunnene i Alaska som er uten veiforbindelse, ingen form for politimyndighet i det hele tatt (Amnesty International, 2007, s. 43).

I mange slike små, «tette samfunn»³⁷, der det ofte bare lever et par hundre mennesker, er det ikke sjelden at partneren som utøver vold, har slektninger i sentrale posisjoner. Dette kan komplisere situasjonen ytterligere og gjøre at den som utsettes for volden, verken ønsker – eller opplever å ha mulighet til – å søke bistand (Moffitt et al., 2013, s. 2). I tillegg viser tidligere forskning at det har hendt at såkalte *band councils*, en form for lokale urfolksmyndigheter³⁸ i Canada, har tvunget kvinner til å trekke tilbake det de har fortalt politiet om vold fra partneren (se for eksempel Reitmanova & Henderson, 2016, s. 8). En slik handlemåte kan for øvrig være uttrykk for en frykt for ytterligere stigmatisering av urfolk. Som Burman skriver, kan det føre til at den kroppslige integriteten og beskyttelsen av urfolkskvinner som utsettes for vold fra partneren sin, underordnes behovet for å beskytte urfolksmenn mot statlig inngripen og maktbruk (2021, s. 41). På den annen side kan det å forsøke å hindre at voldsutsatte kvinner får beskyttelse, også bidra til økt stigmatisering av urfolksmenn.

Politistatistikkene i Australia, Canada og USA viser likevel at kvinner fra urfolk er overrepresentert blant dem som kontakter politiet (se for eksempel Barrett et al., 2011, s. 54). Resultatene av undersøkelser av dette er imidlertid motstridende, og ifølge Betty Jo Barrett og hennes kolleger skyldes ikke dette nødvendigvis at slik kontakt er ønsket fra kvinnenenes side. Tvert imot viser forskning at mange kvinner som opplever rasisme, sosiale og økonomiske problemer, slik tilfellet er for mange urfolkskvinner, ikke ser politiinnblanding og arrestasjon som hensiktsmessig verken for seg selv eller for sine omgivelser. Allikevel er det et stort antall kvinner som befinner seg i situasjoner der de opplever ikke å ha noe annet valg enn å involvere politiet, fordi etaten kan være den eneste formen for assistanse de har tilgang til dersom de utsettes for vold fra partneren sin (s. 55). Forskere er også gjennomgående enige om at flertallet ikke rapporterer volden de utsettes for, til politiet (se for eksempel Moffitt et al., 2013; Wolf et al., 2003). Det er med andre ord likhetstrekk mellom det bildet av anmeldelser av vold i parforhold og andre nære relasjoner vi ser blant urfolk, og bildene som tegner seg i forekomststudier i såkalt normalbefolkning i Norge, Norden og store deler av

³⁷ Christie, 1982.

³⁸ Som ble administrativt påtvunget urfolk av kanadiske myndigheter, og erstattet urfolks egne styringsformer.

det vi kaller den vestlige verden for øvrig (se for eksempel Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 100 ff.).³⁹ Mange forskere hevder faktisk at kvinner blant urfolk anmelder i langt mindre grad enn sine medsøstre i majoritetsbefolkningen, og dette gjelder både på det australske og det nordamerikanske kontinentet (se for eksempel Keel, 2004, s. 4, s. 7). I en kanadisk oversiktsartikkel skriver Pertice Moffitt og hennes kolleger at det reelle antallet kvinner og menn blant urfolk som utsettes for vold i parforhold og andre nære relasjoner, ganske sikkert er langt høyere enn tallene i kriminalstatistikken tilsier. De sikter da til «the *slim chance* that violent IPV incidents are reported to the authorities» (Moffitt et al., 2013, s. 2, vår utheving). Ifølge en undersøkelse foretatt av Kate McInturff i de 20 største byene i Canada, blir 90 prosent av den seksuelle volden og 70 prosent av annen vold i parforhold ikke anmeldt (2014, s. 33). Ettersom dette gjelder kvinner generelt, kan vi anta at andelen kvinner med urfolksbakgrunn som ikke anmelder, er enda høyere.

At volden ikke anmeldes, skyldes trolig en rekke forhold, også de samme forholdene som medvirker til at kvinner (og menn) i Norge, Norden og andre steder i verden ikke anmelder slik vold. Det kan være frykt for hva partneren vil kunne foreta seg, ønske om å holde volden skjult for omverdenen, blant annet for å beskytte eget omdømme, frykt for å miste kontrollen, sympati for den som utøver volden, manglende tiltro til politiets virkemidler, frykt for ikke å kunne beskytte barna godt nok hvis partneren får samvær, og ønske om at relasjonen skal kunne reddes. Disse eksemplene er forklaringer som kommer frem i undersøkelser om vold i parforhold som ikke er blitt anmeldt (se for eksempel Buxton-Namisnyk 2014/2015, s. 121. Se også Coker, 2004, s. 1333; Grøvdal, 2019). Kanadiske urfolkskvinner betrakter i enkelte tilfeller ikke volden som alvorlig nok til å være verdt problemene som de har erfart at kan oppstå som en følge av å anmelde. Dette er et forhold som blant annet ble beskrevet av kvinner som Lena Gross intervjuet til sin doktorgrad. Seksuell trakassering ble som oftest plassert i denne kategorien (Gross, 2019a, s. 211).

I en spørreundersøkelse foretatt av Australian Institute of Health and Welfare (AIHW) kom det for øvrig frem at flere urfolkskvinner enn kvinner fra

39 Sidereferanser i elektronisk utgave: https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf. Sidereferanser i trykt utgave er noe annerledes.

majoritetsbefolkningen hadde god kunnskap om at vold i parforhold ikke bare er fysisk, men også kan inneholde elementer av atferd som kontrollerer partneren sosialt, økonomisk og følelsesmessig. Derimot var urfolkskvinner mer tilbøyelige enn kvinner fra majoriteten til å unnskyldte atferden dersom partneren var stresset, sint eller hadde drukket alkohol (Australian Institute of Health and Welfare, 2018, s. 85).⁴⁰

Når det gjelder kvinner av urfolk som ikke anmelder, kan det dessuten være en rekke andre hensyn enn dem vi allerede har nevnt, som gjør seg gjeldende.⁴¹ Forskere finner blant annet at urfolks historie med undertrykkelse og påfølgende traumer generelt virker negativt inn på tilliten deres til politiet, til strafferettsapparatet som sådan og til majoritetssamfunnets «instanser» for øvrig (se for eksempel Moorcroft, 2011. Se også Barrett, St. Pierre & Villaincourt, 2011). Det kanadiske politiet (RCMP) var blant annet med på å ta barn fra foreldrene med tvang for å plassere dem i internatskoler som skulle bidra til språklig og kulturell assimilering (se for eksempel Hoffart & Jones, 2018, s. 27; National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls, 2019b, s. 154). For mange urfolk er dette dessuten nær historie. I Canada ble den siste internatskolen lagt ned omtrent midt på 1990-tallet (Gross, 2019, s. 50). Internatskolene i Australia og USA ble heller ikke avviklet før flere år etter andre verdenskrig.

40 Dette skiller seg for øvrig fra det som kommer frem i en undersøkelse av Melissa Tehee og Cynthia Willis Esquada fra 2008 som omtales i Burman, 2021, s. 33. Tehee og Esquada intervjuet både amerikanske urfolkskvinner og kvinner de kaller europeisk-amerikanske om deres forståelse av hva som er vold i parforhold. Mens urfolkskvinnene mente at slik vold først og fremst var av fysisk karakter, mente de europeisk-amerikanske kvinnene at volden også omhandlet det vi kaller psykisk vold (trakassering, avvising, kontrollerende atferd osv.) (Tehee & Esquada, 2008, s. 29 f). Ulikhet i resultater kan skyldes avstanden i tid mellom de to undersøkelsene og / eller at undersøkelsene er utført i forskjellige deler av verden, og andre, mer lands- eller kulturspesifikke forhold.

41 Noen slike forhold kan også omfatte kvinner som tilhører andre, nasjonale minoriteter, eksempelvis fargede kvinner (se for eksempel Wolf et al., 2003, s. 125).

Inuitter opplevde i årene mellom 1950 og 1970 at politifolk drepte – og nesten utryddet – sledehundene deres⁴² (National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls, 2019b, s. 154). Ifølge Megan Davis kan slike erfaringer blant annet føre til det mange aboriginkvinner i Australia utsettes for, nemlig et sterkt kulturelt press om å avstå fra å anmelde eller snakke om volden til noen (2012, s. 83). En konsekvens av koloniherrenes nedvurdering av urfolks levevis, kulturelle uttrykk og tradisjoner, og forsøkene på å assimilere dem gjennom å avlære seder, skikker og tenkemåter, er at urfolkene i mange tilfeller har en sterk følelse av å være stigmatisert. Samtidig kan vold i parforhold og andre nære relasjoner ikke ene og alene ses som en konsekvens av koloniseringen. Også den som utøver volden, har et ansvar. Vold i parforhold og andre nære relasjoner kan dermed ikke bare ses som et resultat av undertrykkelse og tap av status. Følgelig kan det å holde skjult skadelige (og skammelige) handlinger utøvd av ens egne fungere som forsøk på å unngå ytterligere stigmatisering (og skam) både for egen del og på vegne av gruppen, urfolkssamfunnet eller urfolksnasjonen (se for eksempel Kuokkanen, 2015, s. 272; Eriksen, 2017, s. 80, s. 83; Hoffart & Jones, 2018, s. 29).

Den manglende tilliten skyldes i betydelig grad også direkte negative erfaringer med politiet blant urfolk på både det nordamerikanske og det australske kontinentet – og i Europa. Mennesker av urfolksherkomst rapporterer oftere om at de møter fordommer, stigmatisering og diskriminering når de er i kontakt med myndighetene, enn majoritetsbefolkningen. I en intervjuundersøkelse publisert av Folkhälsainstitutet (nå Folkhälsomyndigheten) i Sverige i 2010 gikk det frem at kvinner fra nasjonale minoriteter generelt oftere opplevde negative holdninger og direkte negative kommentarer i møter med sosialtjenesten, politiet og det øvrige rettsvesenet enn kvinner fra majoritetsbefolkningen. Samiske kvinner fortalte om pågående diskriminering som både påvirket deres oppfatning av

42 I en periode der myndighetene ønsket en slutt på inuitenes nomadiske liv og begynte flyttingen av dem til permanente bosteder i det nordlige Canada, ble det forordnet strenge tiltak for hvordan inuitene skulle holde hundene, som ble kategorisert som en trussel. I stedet for å måtte håndheve påbudet som blant annet omfattet at alle sledehundene måtte ha munnkurv, besluttet myndighetene å skyte dem. I henhold til en nettartikkel fant de et smutthull i en lov som omhandlet landbruket: https://www.vice.com/en_ca/article/zn8wy8/the-rcmp-and-quebecs-provincial-police-nearly-killed-off-the-inuit-sled-dog. Den kanadiske regjeringen ba om unnskyldning for dette i 2019, og flere inuit har fått økonomisk erstatning. Se for eksempel: <https://aptnnews.ca/2019/08/14/federal-government-apologizes-to-inuit-for-historic-sled-dog-killings-in-the-north/>

myndighetene og innvirket på deres ønsker om å ta kontakt. En samisk kvinne fortalte det samme som Davis refererer til (se forrige side), nemlig at man ifølge samisk kultur skulle unngå kontakt med de svenske myndighetene (Burman, 2017, s. 200; se også Øverli, Bergman, & Finstad. 2017, s. 100).

Kanadiske urfolkskvinner rapporterer om møter med politiet som har fått dem til å føle seg som «shit», og at de er blitt overlatt til seg selv uten noe sted å gå, mens mennene som har utøvd mishandlingen, får bli i hjemmet – erfaringer som er så dårlige at de hevder at de ikke ville kontaktet politiet igjen uansett om det sto om livet (Morecroft, 2010, s. 16 f.; se også Metoui, 2007, s. 522). Morecroft skriver at urfolkskvinner i Canada som hadde klaget på politiets atferd, rapporterte om det de betraktet som en form for hevnaksjoner fra politiets side. Det kunne blant annet arte seg ved at de stadig ble stoppet og kontrollert av politiet, tilsynelatende uten grunn. En konsekvens av dette kunne være at voksne barn aldri ville låne morens bil, ettersom det førte til omfattende uønsket kontakt med politiet (2010, s. 16 f.). Ifølge Liv Finstad kan slike handlemåter forgifte publikums forhold til – og ønske om å samarbeide med – politiet, og det svekker både politiets legitimitet og eventuell tillit til politiet (2018, s. 91 f.).

Amerikanske urfolkskvinner har også beskrevet hvordan de opplever at dominerende stereotyper gjør seg gjeldende i møter med politiet. I en artikkel basert på en intervjuundersøkelse der kvinner med urfolks- og minoritetsbakgrunn deltok, gjengir Marsha Wolf og hennes kolleger en historie om hvordan en mann som hadde mishandlet sin ektefelle, helte et glass øl over henne før politiet kom, for at hun skulle passe inn i stereotypen «drunken indian woman» (Wolf et al., 2003, s. 125). Kvinnen insisterte på å ta en alkoholtest, men politiet trodde tilsynelatende på det mannen sa om at hun var full, og at det var hun som hadde brukt vold. Hva som ble utfallet i denne konkrete saken, skriver ikke forskerne noe om. Det ser imidlertid ut til å være svært vanlig at urfolkskvinner blir møtt med såkalte *counter-charges* av politiet. En *counter-charge* innebærer at kvinner som er blitt mishandlet av partneren, selv blir anmeldt for vold. I en del tilfeller går også kvinner løs på partneren i forsøk på å hindre vold og/eller fatale utfall av volden (se for eksempel Reitmanova & Henderson, 2016, s. 9. Se også Cameron, 2008). I 2004 ble 1819 per 100 000 urfolkskvinner i kanadiske reservater anmeldt for *assault*, mens raten i byene var 140 per 100 000 (Brzozowski, Taylor-Butts &

Johnson, 2006, i Reitmanova & Henderson, 2016, s. 9). Dette sier noe om voldsforekomsten i rurale strøk, om alvoret i volden og om mangelen på politibeskyttelse for urfolkskvinnene – faktorer som gjør at kvinnene ikke ser annen råd enn å forsøke å «ta saken i egne hender». Tilsvarende er også svært vanlig i Australia (se for eksempel Douglas & Fitzgerald, 2018, s. 49).

En annen faktor som ifølge forskere bidrar til utbredt mistro og skepsis til politiet spesielt og nasjonalstatenes myndigheter generelt, er den høye forekomsten av seksuell vold mot urfolkskvinner, både i Australia og i Nord-Amerika, særlig i USA (se for eksempel Keel, 2004, s. 6 f.; Mack & Na'puti, 2019). Den seksuelle volden forekommer både i og utenfor etablerte parforhold, men ifølge Ashley Mack og Tiara Na'puti⁴³ er det viktige her at mye av den seksuelle volden utøves av ikke-urfolksmenn (se for eksempel Amnesty International, 2007, s. 4 f., i Mack & Na'puti, 2019, s. 351). Som vi skal se, har nyere lovgiving i USA åpnet for en noe utvidet domsmyndighet for de såkalte *tribal courts* i reservater og landområder som urfolk har råderett over. Rettslig behandling av de fleste seksuelle lovbrudd ligger imidlertid på føderalt nivå. Dessuten kan de aller fleste *tribal courts* fortsatt ikke dømme dersom voldtekter og andre seksuelle overgrep er begått av en person uten urfolksbakgrunn, selv om vedkommende lever på urfolksnasjoners land⁴⁴ (Deer, 2015, Fletcher, 2016). At amerikanske myndigheter i liten grad erkjenner eller svarer på – eller forsøker å bøte på – konsekvensene av slik vold, skader forholdet mellom urfolk og de nasjonale myndighetene.

Forskningen gir dessuten en rekke eksempler på at kontakt med politiet kan være forbundet med ulike former for risiko. En slik (opplevd) risiko kan være såkalte *mandatory policies*, som har bredt om seg i den vestlige verden de siste tiårene. Hensikten med disse tiltakene er å redusere politiets bruk av skjønn i saker som gjelder vold i parforhold, gjennom at politiet får plikt til å arrestere og opprette sak. Mens slike krav til politiet kan bidra til å synliggjøre det som er blitt betraktet som dårlig politiarbeid (se for eksempel Stark, 2000), fører det ifølge Donna Coker også til en form for økt statlig kontroll av kvinner som utsettes for vold. I mange tilfeller går dette på bekostning av tiltak som

43 Medlem av Chamorro diasporaen, et urfolk som opprinnelig levde på Guam. Mange lever i dag i ulike deler av USA.

44 Se for eksempel filmen om dette Sisters Rising Documentary (sistersrisingmovie.com)

kvinnene oppfatter som hjelpsomme, og som ikke minst kan være viktige bidrag for fattige og marginaliserte kvinner (2004, s. 1335).

I noen tilfeller utgjør dessuten politiets atferd en direkte sikkerhetstrussel for urfolkskvinner (og -menn). Det har hendt at kvinner fra *métis* og *first nation* i Canada som ønsker å anmelde vold fra partneren, er blitt utsatt for både fysisk og seksuell vold av politiet (National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls, 2019a, s. 56 og 1b, s. 154). Aboriginkvinner i Australia har gjentatte ganger anklaget politifolk for seksuelle overgrep (se Marchetti, 2008, s. 165).

Både urfolkskvinner og -menn som av en eller annen grunn har vært i politiets søkelys, har opplevd å bli tatt med på såkalte *starlight tours*, et fenomen som er særlig kjent fra Canada. Dette innebærer at de blir kjørt til avsidesliggende steder og etterlatt der. Menn har opplevd å måtte kle seg nakne, og at politiet har forlatt stedet med klærne deres. Kvinner har fortalt at de har måttet gi fra seg både skotøy og ytterjakker, selv når marken har vært dekket av snø og det har vært mange kuldegrader (Comack, 2012, s. 25, s. 181 ff.). I løpet av årene fra 1990 til 2000 ble flere unge menn med urfolksbakgrunn funnet ihjelfrosne – og i noen tilfeller slått – i utkanten av Saskatoon i Canada (Green, 2006, s. 507).

Både i Australia og i Canada har dessuten en rekke urfolk dødd i politiets eller straffeanstalters varetekt, og dette gjelder både kvinner og menn (Davis, 2012, s. 80). I en artikkel i den australske avisen *The Guardian* omtales prosjektet *Deaths Inside*, der man har registrert alle dødsfall i fengslene siden 2008. I artikkelen hevdes det at antallet aboriginer eller øyfolk fra Torresstredet som mistet livet *in custody* – blant annet som en følge av ikke å ha fått nødvendig helsehjelp – steg i årene etter at man iverksatte prosjektet. Det gjorde også andelen kvinner, og til tross for formålet, som var færre døde, var det ifølge avisen slik at «Indigenous women were still less likely to have received all appropriate medical care prior to their death, and authorities were less likely to have followed all their own procedures in cases where an Indigenous woman died in custody».⁴⁵

⁴⁵ <https://www.theguardian.com/australia-news/2019/aug/23/indigenous-deaths-in-custody-worsen-over-year-of-tracking-by-deaths-inside-project>

Erfaringer og forhold som dem vi har pekt på over, vil ikke bare kunne føre til at mennesker lar være å anmelde vold til politiet, men også til at de ikke søker bistand fra politiet i akutte situasjoner (se for eksempel Echo Hawk,⁴⁶ 2001, s. 99, i Deer, 2004, s. 25).

Mennesker fra urfolk er også overrepresentert i fangebefolkningen i flere av landene det her er snakk om. Mens aboriginer og øyfolk fra Torresstredet i Australia bare utgjør mellom 2 og 3 prosent av befolkningen, utgjorde de i 2018 hele 27 prosent av alle som satt i fengsel (Australian Law Reform Comission, 2018⁴⁷. Se også Agozino, 2018, s. 10). Mens 491,8 per 100 000 kvinner fra urfolk sitter fengslet, gjelder det samme for 21,9 per 100 000 kvinner av ikke-urfolk og for 291,1 per 100 000 menn av ikke-urfolk. Et liknende bilde tegner seg når det gjelder urfolk i Canada. Urbefolkningen der utgjør mellom 4 og 5 prosent av den totale befolkningen, men nye tall viser at mennesker fra urfolk utgjør omkring 30 prosent av den totale fangebefolkningen.⁴⁸ Ifølge Barrett og kolleger utgjorde urfolk i 2004 bare 11 prosent av befolkningen i Manitoba, Canada, men 68 prosent av dem som var fengslet (2011, s. 56). I 2011 utgjorde urfolkskvinner 33 prosent av den totale andelen kvinner i fengsel i Canada, og 90 prosent av urfolkskvinner i fengsel hadde opplevd ulike former for fysisk og seksuell vold gjennom livet (Reitmanova & Henderson, 2016, s. 5).

Diskriminering av, og rasisme og fordommer mot, urfolk ser ut til å ha vært til stede allerede ganske tidlig i kontakten mellom europeiske bosettere og forskjellige urfolksnasjoner, og det ble senere satt i et slags system ved internatskolene. Kanadisk forskning dokumenterer de mange fysiske, seksuelle og psykiske overgrepene som fant sted på disse skolene. Da medlemmene av The Royal Commission on Aboriginal Peoples leverte sin rapport, trakk de spesielt frem omfanget av mishandling i skolene og beskrev «(the) great transformation from 'savage' to 'civilized'» som voldelig (Government of Canada, 1996, s. 41, i Hoffart & Jones, 2018, s. 27). Fordrivelse

46 Larry Echo Hawk er en kjent amerikansk advokat og forsker som er medlem av Pawnee nasjonen i Oklahoma.

47 <https://www.alrc.gov.au/publication/pathways-to-justice-inquiry-into-the-incarceration-rate-of-aboriginal-and-torres-strait-islander-peoples-alrc-report-133/executive-summary-15/disproportionate-incarceration-rate/>

48 <https://dailyhive.com/vancouver/indigenous-peoples-canadian-prisons-historic-highs>. Dette er ifølge Ivan Zinger, som er såkalt *Correctional Investigator* i Canada.

fra territorier, opprettelsen av reservater som gjorde det mulig for kolonimaktene å underlegge seg viktige landområder, men umulig for urfolk å leve av naturen, fratakelse av rettigheter, kultur og selvfølelse, ikke minst i internatskolene, har vært medvirkende årsaker til fattigdom, hjemløshet, dårlig helse, rusproblemer og andre sosiale problemer (se for eksempel Poupart, 2002, s. 148). Alle disse problemene kan beskrives som kriminogene faktorer, altså forhold som kan føre til kriminelle handlinger. I dette tilfellet omfatter det også ustrakt utøvelse av vold i nære relasjoner. Ser vi spesifikt på urfolkskvinner og kriminalitet, er det ifølge Reitmanova og Henderson fem kriminogene faktorer som særlig gjør seg gjeldende, nemlig fattigdom, sexhandel, vold mot kvinner, psykisk sykdom og avhengighet av rus (2016, s. 9). Menns vold mot urfolkskvinner er altså ikke bare et lovbrudd i seg selv, men kan også ses som en årsak til at kvinner havner i livssituasjoner som medfører at de begår lovbrudd.

En konsekvens av hvordan urfolk ble oppfattet av bosetterne, og av hvordan bosetterne behandlet dem, kan sies å være et negativt syn på urfolk i majoritetsbefolkningen, som videreføres i politiet og det øvrige rettsapparatet. Et godt kjent fenomen i politiforskningen er at politiet ikke bare ser etter lovbrudd per se, men etter helt bestemte kjennetegn ved dem som begår lovbruddene. Det er slike kjennetegn som i stor grad former det Finstad har kalt *politiblikket* (Finstad, 2000, 2018, s. 72 ff.). Hvem som mistenkes, stoppes og sjekkes, bekrefter ifølge Finstad hvem som er det Robert Reiner (2010) kalte *police property*. Dette begrepet henspiller på mennesker som koples til sosial uorden og problemer som ofte er en følge av sosial, økonomisk eller juridisk marginalisering (Finstad, 2018, s. 74). Det er her snakk om en form for kategorisk mistanke, forstått som mistanke knyttet til bestemte individer og/eller grupper. En følge av dette er at mennesker blir arrestert av politiet på bakgrunn av noen ytre kriterier, ikke fordi de har gjort noe kriminelt (se for eksempel også Gross, 2019a, s. 114 f.). Urfolk synes her å stå særlig lagelig til for hugg: Som Linda T. Smith skriver, er bildene av urfolk i stor grad bilder av «de andre» og knyttes blant annet ofte til spørsmål om intelligens, om hva urfolk «egentlig» har oppnådd i verden, og behovet for disiplinering (Smith, 1999, s. 11). Ifølge Michael Jackson var det mange kanadiske politifolk, dommere og fengselsansatte som så på urfolk som «uncivilized and without coherent social or moral order» (Jackson, 1988, s. 5, i Reitmanova & Henderson, 2016, s. 5). Det er ikke minst dette som har ført til

det Elizabeth Comack kaller *racialized policing* (2012, s. 56). En illustrasjon av hvordan rettsaktørers handlemåter påvirker menneskene som utsettes for dem, finnes i en bok av journalisten Alexandra Shimo. I et reservat for cree i Northern Ontario, lærte hun creefolkets ord for politi: *ohgoobaysow*. Ordrett oversatt betyr det «someone who locks you up» (Shimo, 2016, s. 34). Stadig å bli utsatt for *politiblikket* kan føre til en ond sirkel som bidrar til at eventuell tillit til politiet forvitrer. Det kan også bli en form for selvoppfyllende profeti som holder enkeltmennesker eller grupper fast i kriminelle handlingsmønstre. Slik kan vi på mange måter si at rettssystemet selv har en rolle i produksjonen av kriminalitet (se for eksempel Comack, 2012, s. 86; se også Poupart, 2002, s. 145).

5.4 Forebygging av vold i parforhold og nære relasjoner blant urfolk – hvordan?

I Australia, Canada og USA synes det lenge å ha vært enighet om at vold i parforhold og nære relasjoner blant urfolk er et stort problem. Denne volden bidrar til svært redusert livskvalitet og er en reell fare for mange mennesker, ikke minst kvinner og barn. Så langt ser det imidlertid ikke ut til at bruken av rettslige virkemidler mot vold i nære relasjoner i de ulike nasjonene har utgjort en positiv forskjell for kvinner av urfolksherkomst (se for eksempel Barrett et. al., 2011; Douglas & Fitzgerald, 2018, s. 51 f.; Marchetti, 2008, s. 169).⁴⁹ Dette skyldes blant mye annet at aktører i rettssystemet ikke tar tilstrekkelig hensyn til ulike forhold som kan gjøre urfolkskvinner spesielt utsatt, uten at dette betyr at kvinnene «avviker» fra majoritetskvinner, for eksempel når det gjelder «aktørskap» (se Burman, 2021, s. 70). I Australia hevder også mange forskere at det råder en øredøvende stillhet i majoritets-samfunnet når det gjelder vold mot urfolkskvinner (se for eksempel Carlsson, 2021).⁵⁰ Sarah Deer, som tilhører muskogee-folket (creek) i Oklahoma, påpeker på sin side hvordan det amerikanske majoritetssamfunnet forholder seg tilsynelatende likegyldig til den seksuelle volden og andre former for vold som myndighetspersoner og fremmede begår mot urfolkskvinner (Deer, 2015).

49 Det er for øvrig også uklart hva den sterke vektleggingen på strafferettsapparatet gjør for kvinner fra majoritetsbefolkningen.

50 <https://theconversation.com/no-public-outrage-no-vigils-australias-silence-at-violence-against-indigenous-women-158875>

Utgangspunktet for ønsket om at strafferettsaktørene involverer seg i slike saker, drevet frem av feminister i den vestlige verden, var imidlertid en viktig markering av det uakseptable i at en spesifikk form for vold ble gjort til et privat anliggende, slik tilfellet stort sett var frem til nasjonale og internasjonale kvinnebevegelser for alvor satte søkelys på vold i hjemmet på 1970-tallet. At myndigheter i store deler av verden i dag ser strafferetten som svært viktig for å redusere volden i parforhold, kan imidlertid ikke ene og alene tilskrives kvinnebevegelsens påtrykk. Det er i stor grad en konsekvens av den generelle tendensen i den vestlige verden, som David Garland og andre har beskrevet, til å tenke på straff – og gjerne stadig strengere straffer – som en «effektiv» reaksjon på sosiale problemer. Legalismen som handler om sterk tro på lover og rettslige bestemmelser og på det å overholde dem, er ikke blitt svakere etter at David Garland skrev boka *The Culture of Control* (Garland, 2001. Se også Marchetti, 2008).

Rettslige virkemidler i saker om vold i parforhold og andre nære relasjoner er likevel sterkt omdiskutert, ikke minst blant forskere. Grovt sagt kan feltet – og forskerne – deles i to leirer: I den ene mener man at den som utsettes for vold og andre overgrep, absolutt bør søke tilflukt i rettsapparatet, og i den andre stiller man seg tvilende til dette. I forskningen snakker vi ofte om rettoptimisme versus rettspessimisme (se for eksempel Dullum & Bakketeig, 2017, s. 112; Mathiesen 2001, s. 149 ff.) Disse begrepene kan imidlertid ses på som idealtyper, og mange forskere inntar en posisjon et sted mellom disse ytterpunktene. Vi kan likevel på mange måter si at det foregår en kamp mellom sosial rettferdighet og strafferett(ferdighet). Det ene må ikke nødvendigvis utelukke det andre, men vi ser at mer gjennomgripende endringer for å oppnå sosial rettferdighet og likestilling synes å være langt vanskeligere for myndighetene å forholde seg til enn henvisninger til strafferettssystemet. I forskningen vi har funnet som spesifikt gjelder urfolk og, som nevnt innledningsvis i kapitlet, ofte handler om menns vold mot kvinner i nære relasjoner, er forskerne også til dels uenige om betydningen av å ty til rettslige virkemidler, men i vårt tilfelle ser spørsmålet om «rett eller ikke rett» ut til først og fremst å dreie seg om *hva slags rett* det er snakk om.

I det meste av forskningen vi har funnet, fremstår nemlig det vestlige rettssystemet som den nåværende (hvite) majoriteten i de tidligere bosetterkoloniene brakte med seg, som lite egnet til å møte de utfordringene som

urfolk – og ikke minst urfolkskvinner – står overfor når de blir utsatt for vold i parforhold og andre nære relasjoner, eller som en følge av dette (se for eksempel Metoui, 2007, s. 521 ff.). Som vi allerede har vært inne på, kan slike utfordringer blant annet skyldes at svært mange urfolksbarn ble utsatt for strukturell vold i skolene som skulle bidra i assimileringen av *the savages*, med den konsekvensen at de fikk liten tillit til majoritetssamfunnets myndigheter generelt. Det kan også skyldes lovverk som er blitt implementert for å bidra til assimilering eller til å frata urfolk rettigheter. Dette gjelder for eksempel den allerede nevnte *Indian Act* i Canada. Slike faktorer bidrar ikke til å etablere eller forsterke tillit, men kan snarere påføre urfolk ytterligere urett, skam og stigma. De er heller ikke egnet til å styrke rettssystemets skikkethet til å ivareta behovene hos urfolkskvinner som utsettes for vold i parforhold og andre nære relasjoner. De mange dilemmaene som materialiserer seg gjennom forskning på forholdet mellom rettsapparatet og vold i parforhold, blir dessuten kanskje både flere og større i urfolks-sammenheng. Som vi allerede har påpekt, er for eksempel urfolkskvinner utsatt for former for diskriminering som i langt mindre grad rammer hvite kvinner. Dette er det Julie Stubbs kaller «a compounding of discrimination in specific ways brought about by race and gender (and other social categories), within the criminal justice system» (2011, s. 48).

For mange urfolk fortøner dessuten det vestlige strafferettssystemet seg fortsatt som en slags fremmed fugl som i begrenset grad samsvarer med deres rettsforståelse og rettsfølelse. Det vertikale, anklagebaserte vestlige rettssystemet der vinning, tap og straff er viktige faktorer, har relativt lite til felles med det horisontale, og mer inkvisitoriske,⁵¹ rettssystemet – der integrasjon i gruppen ofte er viktigere enn straff – som mange urfolk ser ut til å kjenne seg igjen i (se for eksempel Balvig, 2015, s. 35ff.; Deer, 2015; Metoui, 2007, s. 520). Rettssystemet som fulgte med koloniseringen, er dessuten i mange sammenhenger og av mange forskere blitt beskrevet som både maskulint og sexistisk (se for eksempel Burke, 2009, s. 323; Smart, 1989, 1995). Hvordan dette forholder seg når det gjelder ulike former for tradisjonell urfolksrett, har vi ikke klart å bringe på det rene i denne omgang, men mye tyder på at bildet i alle fall er mer sammensatt enn i vestlig rett.

51 I et inkvisitorisk rettssystem er en grundig undersøkelse av en lang rekke forhold som knytter seg til normbruddet, helt sentral.

I Australia, Canada og USA kan det imidlertid i dag sies å eksistere en viss grad av rettspluralisme, i form av små «øyer» der urfolk har fått beholde – eller har fått tilbake – noen av sine rettslige tradisjoner. Rettspluralisme er et stort felt innen jussen, men i vårt tilfelle dreier det seg først og fremst om forholdet mellom statlige og lokale rettsordener. Vi var også implisitt inne på rettspluralisme i den delen av dette kapitlet som handler om internasjonale konvensjoner versus forhold innad i den enkelte stat eller nasjon. Et eksempel på rettspluralisme kan være at det eksisterer et eller flere (lokale) retts-systemer parallelt med det nasjonale. Dette var altså tilfellet på Grønland frem til 1842. I USA finnes noe rettspluralisme i og med eksistensen av *tribal courts* i reservatene. Ifølge forskere har imidlertid disse domstolene hatt den lite misunnelsesverdige oppgaven å skulle opprettholde troverdigheten blant innbyggerne i reservatet – som de er satt til å tjene – samtidig som de skal tilfredsstille «the non-Indian judicial world» (Jones, 1997, s. 87, i Goldberg, 2014, s. 247). Domstolene skal altså både ha kunnskap om, og kunne benytte, *customary* rett – forstått som prekolonial rett – og kunne dømme slik at det tilfredsstiller vestlig rettsfølelse (jf. Balvig, 2015, se nærmere utdyping i foregående avsnitt). Dette kan synes som en temmelig umulig situasjon å stå i. Som allerede påpekt er den prekoloniale rettsforståelsen dessuten mangfoldig, så lokal kunnskap er nødvendig. Det er også lagt begrensninger på hvilke lovbrudd som kan pådømmes i de lokale «urfolksdomstolene». I USA har rettstilstanden i lang tid vært slik at *tribal courts* kan dømme i saker om såkalte *misdemeanours*, det vil si lovbrudd som i storsamfunnet har en strafferamme på maksimum et år. En lovendring i 1953 førte dessuten til at 16 amerikanske delstater tok fra *tribal courts* retten til å dømme i kriminalsaker. Etter at *Tribal Law and Order Act* (TLOA) ble vedtatt i 2010, er *tribal courts* gitt noe utvidede rettigheter hva angår lovbruddstyper, og lovbrudd begått av ikke-«natives» i det myndighetene gjerne kaller *Indian country*, kan til en viss grad pådømmes. Det er imidlertid fortsatt en rekke lovbrudd som bare kan pådømmes i såkalte *federal courts*, og det er ofte uklart hvor grensene går for hvilke lovbrudd det er snakk om. Som vi har vært inne på tidligere, er det heller ikke sjelden at saker der seksuell vold eller andre alvorlige lovbrudd som ligger under føderal domsmyndighet, er blitt begått i *Indian country*, blir avvist av føderale myndigheter.⁵² Ifølge Michael Fulzoni, som underviser

52 Vi minner også om at seksuell vold begått på urfolksnasjoners områder av ikke-urfolk, i stor grad ikke kan pådømmes i *tribal courts*.

i rettslære ved akademiet til Federal Bureau of Intelligence (FBI), er systemet langt fra ideelt: Det kan føre til at en rekke saker ikke blir behandlet rettslig i det hele tatt, det er til dels underfinansiert, og, som vi allerede har vært inne på, finnes det ofte ikke noen som håndhever loven i de mange spredte bosetningene på det nordamerikanske kontinentet.⁵³ Matamonasa-Bennett hevder også at det faktum at domsmyndigheten er lagt til tre ulike nivåer, gjør situasjonen særlig vanskelig for kvinner som bor i reservater (2015, s. 21).

I Canada har de først i de senere årene begynt å utvikle det som kalles *First Nation courts*. På offisielle kanadiske nettsider beskrives disse som en form for *restorative justice*, som skal bringe *therapeutic jurisprudence* til *first nations*, métis og inuitter. Domstolene finnes imidlertid bare i provinsen British Columbia på Canadas vestkyst, og dersom man hører hjemme andre steder i landet og ønsker saken sin behandlet i en slik rett, må man søke spesielt om dette.⁵⁴ Urfolksdeltakelse i rettsprosesser har ifølge australske myndigheter funnet sted lokalt i en årrekke, men har ikke vært formalisert. Etter at man mot slutten av 1990-tallet begynte å opprette såkalte *circle courts* i urbane områder, er slike ordninger også formalisert enkelte steder på landsbygda.⁵⁵ Men også i Australia og Canada er det en rekke problemer knyttet til rettsprosesser som tar sikte på en bedre ivaretagelse av urfolks rettsforståelse. I en evaluering av ny rettspraksis konkluderer Elena Marchetti og Kathleen Daly med at et problem er at myndighetene er for opptatt av effekten av såkalt *culturally appropriate participatory jurisprudence* (Marchetti & Daly, 2017, s. 443). Mens et sentralt mål med nye rettstilnærminger er å reparere forholdet mellom urfolkssamfunnene og «hvit rettspraksis», som i årevis har vært preget av mistillit, og på den måten endre samfunn og relasjoner som har vært preget av rasisme, er myndighetene først og fremst opptatt av eventuelle tilbakefall, og hva en ny rettspraksis kan gjøre med urfolks overrepresentasjon

53 <https://leb.fbi.gov/articles/legal-digest/legal-digest-indian-country-and-the-tribal-law-and-order-act-of-2010>

54 <https://aboriginal.legallaid.bc.ca/courts-criminal-cases/first-nations-court>

55 <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi277>

i fengslene.⁵⁶ Som forskerne påpeker, er slike mål også høyst gyldige, men den vanskelige forhistorien taler for at det kan ta år før man ser resultatene (ibid.).

Urfolksdomstoler kan på mange måter se ut til å eksistere på storsamfunnets premisser og derfor i det vi kan kalle en koloniseringssammenheng. Og her ligger mye av problemet for urfolk når det gjelder muligheten til å få det de selv oppfatter som rettferdig behandling, når de rammes av kriminelle handlinger, for eksempel hvis de blir utsatt for vold i nære relasjoner, utsetter andre for slik vold eller på andre måter bryter nasjonalstatens – og kanskje til en viss grad også sitt eget folks – lover. Og for helt kort å vende tilbake til konvensjoner som rammer for reduksjon av vold i parforhold og andre nære relasjoner: I mange av disse er strafferettsapparatet, slik vi kjenner det i den såkalte vestlige verden, gitt en helt sentral rolle i arbeidet for å forhindre slik vold.

En måte å tenke om rett og rettferdighet for urfolk på kan være å stanse koloniseringen, som ifølge Mack og Na'puti langt fra er et avsluttet kapittel, men en pågående prosess. Uten at dette skjer, vil urfolk, slik disse forskerne ser det, ikke kunne oppnå rett og rettferdighet og stå opp mot kjønnsbasert vold blant annet i nære relasjoner (2019, s. 364 f.).

En pågående koloniseringsprosess er, ifølge Juan Marcellus Tauri, den kontinuerlige undertrykkelsen av urfolk (2016, s. 3). Pågående koloniseringsprosesser kan for eksempel sies å finne sted når storsamfunnet presser på for – eller tillater – virksomhet som har negative konsekvenser for miljø, mennesker eller dyr i områder som urfolk råder over eller er avhengige av ressursene fra. Aktivister – og forskere – fra urfolksgrupper betrakter dette som en form for vold mot jorden, som også innebærer vold mot urfolks-kropper. Riktignok kan slik virksomhet noen ganger også oppleves som nødvendig for urfolkssamfunn, da den kan bidra økonomisk i en for mange svært vanskelig økonomisk situasjon (se for eksempel Gross, 2019, Konsmo & Kahealani Pacheco, 2016).

56 Dette er for øvrig også i stor grad tilfellet når man i den vestlige verden prøver ut såkalt restorative justice, hvis grunnlag har likhetstrekk med det vi for enkelthets skyld kan kalle urfolksrettstenkning og som i stor grad er tuftet på en tanke om hvordan fremtiden skal kunne bli for dem som på en eller annen måte er involvert i lovbrudd, enten som den som er blitt utsatt eller som den som har utøvd handlingen, i stor kontrast til tradisjonell, vestlig rettsorden.

En annen pågående koloniseringsprosess kan være overgangen til et stadig mer «vestlig» rettssystem. Dette ser vi på Grønland, der altså nær 90 prosent av befolkningen er inuitter. Enkelt skissert har utviklingen gått fra at øya før år 1900 hadde to parallelle rettssystemer, via et forsøk på å holde i hevd urfolkstradisjoner som ikke involverte innesperring av dem som hadde brutt normer, til at Grønlands tidligere åpne institusjoner for straffedømte mer og mer har fungert som lukkede fengsler. Den økende kriminaliteten og kritikken av at fanger dømt for de alvorligste handlingene ble deportert til Herstedvester-fengslet i Danmark, har også ført til at det bygges et nytt fengsel i Nuuk, Grønlands hovedstad. Her skal de som tidligere sonet i Danmark, sitte på lukket avdeling, mens planen er at resten av fengslet skal huse fanger i åpen soning. Det gjenstår å se hvorvidt de tidligere åpne institusjonene som i stadig større grad er blitt tradisjonelle, lukkede fengsler – uten å være bygget for det, med de negative konsekvenser det har for fangene – vil åpne igjen (Lauritsen, 2019, s. 41 ff.).

Ifølge Mack og Na'puti blir urfolk fortsatt undertrykt gjennom det de kaller koloniale logikker og strukturer som er på kollisjonskurs med, og dessuten bidrar til å viske ut, urfolks forståelse av verden (2019, s. 348). De hevder eksempelvis at #metoo synliggjorde hvordan kolonial logikk overskygget erfaringene til fattige fargede kvinner uten stemme i offentligheten, som var den kanskje viktigste årsaken til at Tarana Burke i 2006 etablerte en aktivistgruppe og slagordet «Me too». Den koloniale logikken det her vises til, er blant annet det Burke har beskrevet som en tilslutning til økt statlig vold gjennom rop om stadig strengere fengselsstraffer (ibid., s. 347. Se også Burke, 2017⁵⁷). Mack og Na'puti refererer til skribenten Sara Marie Ortiz, som tilhører acoma, en nasjon hjemmehørende i New Mexico. Ortiz har lagt vekt på urfolks ansvar for å skape sine egne svar på seksuell og fysisk vold, både i parforhold og i andre relasjoner. Hun henviser til tradisjonelle rettsforståelser blant urfolk som, slik hun ser det, «have nothing to do with the often punitive, often repressive and dehumanizing things that happen in courtrooms and in the court of the public opinion in the U.S.» (Ortiz, avsnitt 24 i Jones, 2018⁵⁸; Mack & Na'puti, 2019, s. 348). Når det gjelder den kjønnsbaserte volden, kan den etter

57 <https://www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2017/11/09/the-waitress-who-works-in-the-diner-needs-to-know-that-the-issue-of-sexual-harassment-is-about-her-too/>

58 <https://www.kuow.org/stories/what-these-women-couldn-t-say-publicly-about-sherman-alexie-until-now>

disse forskernes syn ikke forebygges og reduseres gjennom å ta tilflukt i de bosetter-koloniale nasjonalstatenes politikk og rettslige praksis.

Gitt premisset om at koloniseringen er en pågående prosess, gir det dessuten liten mening å snakke om postkolonialisme (se for eksempel Agozino, 2018, s. 1). I likhet med en rekke forskere innenfor ulike disipliner, ikke minst samfunnsvitenskapene, anbefaler Mack og Na'puti at avkolonisering (*decolonisation*) står i sentrum for forskningen (se også Agozino, 2018, s. 2). Det er ikke snakk om en total avvisning av tidligere forskning, men en endring av synsvinkel – der vi går fra et euro-nordamerikansk perspektiv til et perspektiv som bygger på urfolks erfaringer.» (se også Smith, 1999, s. 39). Det handler blant annet om å se kritisk på forholdet mellom pågående kolonisering og den kjønnsbaserte volden (Deer, 2015, s. xiv) og betydningen av tapt status for urfolkskvinner fra det som en gang var matriarkalske, matrilineære eller matrilokale⁵⁹ samfunn, for dynamikken i intime parforhold. Innenfor forskningen om bruken av strafferettssystemet vil dette – blant mye annet – innebære å se kritisk på forholdet mellom innesperring av urfolk og deres kriminalhistorie.

Ifølge Agozino er det helt sentrale spørsmålet hvordan et dekolonisert strafferettssystem vil se ut fra ståstedet til urfolk som i tusenvis av år har greid seg uten det han kaller «the commodity fetishism of criminalisation and incarceration», og som likevel har måttet bære «the brunt of the social harms imposed by the authoritarian western modernism» (Agozino, 2018, s. 13). Kan rettslige tilnærminger som avviker fra vestlig strafferett, bidra til mer rettferdighet og mindre vold i nære relasjoner blant urfolk? Her gjenstår det å finne svar. Ifølge Donna Coker kan svarene blant annet måtte omfatte at urfolksmenn redefinerer sin egen maskulinitet i dagens virkelighet. Hun referer til det hun beskriver som *Navajo peacemakers*, der tradisjonelle historier som inneholder elementer av kjønnslikestilling, blir benyttet i en slik redefineringsprosess (Coker, 2004, s. 1347).

En del av problemet når det gjelder forebygging av vold i parforhold og andre nære relasjoner blant urfolk, er det som ofte blir kalt silotenkning – et

⁵⁹ Matrilokal betyr at et ungt, heterofilt par bosatte seg på samme sted som hennes foreldre i stedet for der hans bodde (patrilokal).

fenomen som heller ikke ser ut til å gagne kvinner fra majoriteten som utsettes for partnervold. De ulike instansene som kan tenkes å intervenere i forhold der det utøves vold – deriblant rettsapparatet – arbeider gjerne «på hver sin kant». Ifølge en ny rapport om vold mot kvinner i samiske samfunn fra det svenske Sametinget viser internasjonal forskning at urfolks «breda och integrerade syn på interventioner med mindre skarpa gränser mellan stöd, skydd, interventioner og sanktioner» passer dårlig med slik silotenkning (Sametinget i Sverige, 2021, s. 31). Som vi har vært inne på flere ganger, ser prinsipper om reparasjon og heling, samt helhetlige tilnærminger, ut til å være mer i tråd med urfolks måte å tenke på.

Ikke mindre viktig er spørsmålet om selvbestemmelse for urfolk i saker som er viktige for dem. Davis siterer professor Erica-Irene Daes, en tidligere spesialrapportør til FNs Working Group on Indigenous Populations som beskrives som en virkelig forkjemper for urfolksrettigheter i FN-systemet: «[T]he true test of self-determination is not whether Indigenous peoples have their own institutions, legislative authorities, laws, police and judges. The true test of self-determination ... is whether Indigenous peoples themselves actually feel that they have choices about their way of life» (Daes, 2001, s. 50, s. 58, i Davis, 2012, s. 82).

6 Avsluttende refleksjoner: internasjonal urfolksforsknings relevans for samiske forhold

Bakgrunnen for denne litteraturgjennomgangen var å se på internasjonal urfolksforskning med tanke på relevans for forskning om samiske forhold. Hvilke lærdommer fra den internasjonale forskningen kan være særlig relevante og viktige for studier av vold og overgrep i samiske samfunn? Hva er de viktigste likhetene og forskjellene mellom andre urfolkssamfunn og Sápmi som kan innvirke på forekomsten av vold og overgrep og situasjonen for de utsatte?

Det er viktig å fremheve at det er betydelige forskjeller mellom befolkningen i den nordiske delen av Sápmi og mange urfolk i andre deler av verden, ikke minst hva angår tilgang til moderne livsstil og velferdsutvikling. Problemer som fattigdom, arbeidsløshet, dårlig boligstandard og rusmisbruk er for eksempel ikke typisk for den samiske befolkningen i Norge eller Norden. I et globalt perspektiv er altså forskjellene mellom majoritetsbefolkningen og den samiske urbefolkningen relativt små i Norge og de andre nordiske landene.

Til tross for dette deler den samiske befolkningen også en rekke erfaringer med urfolk rundt i verden. Tap av territorier, kulturelle og religiøse uttrykk, kunnskaper og ferdigheter – det Liisa-Rávná Finbog kaller *epistemicide* (Finbog, 2020, s. 34 ff.) – er noe den samiske befolkningen har felles med mange andre urfolk. Assimilering, blant annet i form av at samiske barn ble sendt til internatskoler, var også noe som rammet mennesker av samisk herkomst i Norge og de andre nordiske landene. Også den samiske befolkningen har opplevd ødeleggelse av leveområder, ofte på grunn av en økonomisk utvikling ønsket av storsamfunnet og/eller presset frem av innflytelsesrike næringsforetak, slik vi eksempelvis ser i USA og i Canada. Både den samiske befolkningen og urfolk mange andre steder i verden står den dag i dag overfor slike utfordringer, noe som har fått mange forskere til å snakke om en kontinuerlig koloniseringsprosess. Kunnskap om dette kan være av betydning for å forstå den høyere forekomsten av vold i nære relasjoner og

seksuelle overgrep blant personer med samisk tilknytning sammenliknet med ikke-samer fra samme områder (jf. Eriksen et al., 2015).

Erkjennelsen av historiske kollektive traumer og deres betydning for relasjoner og praksiser over generasjoner er viktig i urfolksforskningen. Konsekvensene av assimilasjonspraksiser – som internatskoler, forsøk på å utrydde språk, forestillinger og kulturelle praksiser og i noen land direkte massakrer av urbefolkninger – nedfeller seg og overføres i familier og samfunn gjennom generasjoner. Konsekvensene av en kolonial fortid og tap av kultur, språk, identitet og derigjennom muligheter for å uttrykke seg, samt fortsatt diskriminering i storsamfunnet på individ-, relasjons-, samfunnsnivå, er også viktige når det gjelder samiske samfunn. Det samme gjelder avleirede kulturelle praksiser og væremåter som bidrar til vold og overgrep og kan hindre at man snakker om volden og søker hjelp. Det er imidlertid viktig at søkelyset i urfolksforskningen ikke bare rettes mot nedarvede traumer, men også mot kollektive motstrategier og resiliens. Her er også likeverd, respekt og deltakelse i gjennomføring av forskning om urfolk en viktig del av helingsprosessen mellom urfolk og storsamfunn.

Foreløpig har vi lite forskning i de nordiske landene på de langsiktige virkningene som slike historiske traumer kan ha hatt på sosiale forhold og psykisk helse i det samiske samfunnet (Stoor, 2016, s. 26–27). I 2018 ble det nedsatt en sannhets- og forsoningskommisjon for å granske norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener (norskfinner) både lokalt, regionalt og nasjonalt. Kommisjonen vil bidra til ny kunnskap om virkningene av fornorskingspolitikken. Arbeidet i kommisjonen vil trolig også gi viktig innsikt når det gjelder å forstå forekomsten av – og å kunne forebygge – vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep i samiske samfunn (Sannhets- og forsoningskommisjonen, u.å.). Det å få fortelle sine historier om overgrep, tap og overlevelse er sentralt i pågående avkoloniseringsprosesser (Smith, 2012).

Kuokkanen (2008) understreker at den nordiske velferdsstaten bygger på en rekke sosiale rettigheter for alle borgere, som ikke bare er forankret i verdier som egalitarisme og sosial rettferdighet, men også i en utpreget individualistisk ideologi. Denne individualismen kan komme i konflikt med oppfatninger om urfolks kollektive rettigheter (jf. Olson & Lewis, 1995). Dette

kan spesielt observeres i samiske samfunn i de nordiske landene. Mens individuelle samer i dag i prinsippet har tilgang til den nordiske velferdsstatens goder, er samene som kollektiv nødt til å kjempe for sine urfolksbaserte rettigheter og for tilgang til likeverdige tjenester.

Kuokkanen (2019) har også vært opptatt av hvordan videreføring og ny diskriminering skjer i dagens praksiser både innad i urfolksmiljøer og i urbefolkningsgruppers institusjoner og samhandling med staten. Betydningen politisk og næringsmessig representasjon har for kjønnsrelasjonene innen dagens urfolkssamfunn er i mindre grad blitt belyst i annen internasjonal urfolksforskning. Dette er spørsmål som det er viktig å ha med i videre forskning på kjønn og vold i samiske samfunn.

Nok et spørsmål som kan være viktig å ha med – og som kan avføde nye spørsmål – er hva slags forhold den samiske befolkningen har til hjelpeapparatet, politiet og rettsapparatet i saker om vold i parforhold og andre nære relasjoner. Grunnene til dette er flere. Som vi har sett, påpeker svært mange urfolksforskere og aktivister internasjonalt at urfolks syn på hvordan en håndterer brudd på normer og regler, ofte skiller seg betydelig fra syn som er dominerende i den vestlige rettsforståelsen. Kanskje bør en undersøke hvilke tanker den samiske befolkningen gjør seg når det gjelder forståelsen av rett og rettferdighet?

Det er også viktig å undersøke hvilke erfaringer den samiske befolkningen har med politiet i saker om vold i parforhold og andre nære relasjoner. Internasjonal forskning viser at (særlig) kvinner fra urfolk til dels har opplevd å føle seg truet av politiet, i tillegg til at politiets handlemåter slett ikke alltid oppleves som hjelpsomme. På samme måte som det er en hel del forskjeller mellom urfolk i Norden og urfolk i andre deler av verden når det gjelder sosioøkonomiske forhold, har norsk politi og rettsvesen et langt bedre rykte enn det som blir politiet i eksempelvis USA og Canada til del i urfolksforskningen vi har sett på. På den annen side synliggjorde blant annet den svenske undersøkelsen fra Folkhälsoinstitutet som vi har vist til, at samiske kvinner i større grad rapporterte om diskriminering, nedlatende holdninger og direkte negative kommentarer i møter med sosialtjenesten, politiet og det øvrige rettsvesenet enn kvinner fra majoritetsbefolkningen. Slike erfaringer kan påvirke menneskers ønske om å ta kontakt og ikke minst

deres tillit til samfunnets institusjoner og etater, og det er sentralt å få kunnskap om eventuelle slike erfaringer i den samiske befolkningen.

Litteratur

- Adelson, N. (2000). 'Being Alive Well' Health and the Politics of Cree Well-Being. University of Toronto Press.
- Agozino, B. (2018). The Withering Away of the Law: An Indigenous Perspective on the Decolonisation of the Criminal Justice System and Criminology. *Journal of Global Indigeneity*, 3(1), 1–22, <http://ro.uow.edu.au/jgi/>
- Alfred, T. (2005). *Wasáse: Indigenous Pathways of Action and Freedom*. Toronto: University of Toronto Press.
- Amnesty International. (2007). *Maze of injustice. The failure to protect Indigenous women from sexual violence in the USA*. New York: Amnesty International.
- Australian Institute of Health and Welfare (AIHW) (2018). *Family, domestic and sexual violence in Australia 2018*. Canberra: AIHW.
- Axtell, J. (1981). *The Indian Peoples of Eastern America: A Documentary History of the Sexes*. New York: Oxford University Press.
- Balvig, F. (2015). Kriminalitet og retsbevidsthed – i Grønland. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 102(1), 7–78.
- Banyard, V. L., Edwards, K. M., Moschella, E. A., & Seavey, K. M. (2019). "Everybody's Really Close-Knit": Disconnections Between Helping Victims of Intimate Partner Violence and More General Helping in Rural Communities. *Violence Against Women*, 25(3), 337–358. <https://doi.org/10.1177/1077801218768714>
- Barrett, B. J., St. Pierre, M., & Villaincourt, N. (2011). Police response to intimate partner violence in Canada: Do victim characteristics matter? *Women and Criminal Justice*, 21(1), 38–62.
- Bar-On, D., Eland, J., Kleber, R., Krell, R., Moore, Y., Sagi, A. ... van IJzendoorn, M. H. (1998). Multigenerational perspectives on coping with the Holocaust experience: An attachment perspective for understanding the developmental sequelae of trauma across generations. *International Journal of Behavioral Development*, 22(2), 315–338. <https://doi.org/10.1080/2F016502598384397>
- Baviskar, S., & Christensen, E. (2011). Childhood sexual abuse of women in Greenland and its developmental correlates among their children. *International Journal of Circumpolar Health*, 70(1).
- Bens, J., Diefenbach, A., John, T., Kahl, A., Lehmann, H., Lüthjohann, M. ... & Ragip Zik, M. (2019). *The politics of affective societies: An interdisciplinary essay* (s. 128). Transcript Verlag.
- Billson, J. M. (2006). Renverser le régime des genres: les complexités de la violence domestique chez les Inuit du Canada. *Problématiques des sexes*, 30(1), 69–88
- Blagg, H. (2016). *Crime, Aboriginality and the Decolonisation of Justice* (2. utg.). Sydney: Federation Press.
- Brave Heart, M. Y. (1998). The return to the sacred path: Healing the historical trauma and historical unresolved grief response among the Lakota through a psychoeducational group intervention. *Smith College Studies in Social Work*, 68(3), 280–305. <https://doi.org/10.1080/00377319809517532>
- Brave Heart, M. Y.. (1999). Gender differences in the historical trauma response among the Lakota. *Journal of Health and Social Policy*, 10(4), 1–21. <https://doi.org/10.1300/J045v10n0401>
- Bryant-Davis, T. (2007). Healing requires recognition: The case for race-based traumatic stress. *The Counseling Psychologist*, 35(1), 135–143. <https://doi.org/10.1177/2F0011000006295152>
- Bremmer, M. K. (2012). *The Changing Role of Sámi Women in Reindeer Herding Communities in Northern Norway and The 1970 – 1980s Women's Resistance and Redefinition Movement* (Masteroppgave). Hentet fra: <https://scholarworks.umt.edu/etd/969>
- Burczycka, M., & Conroy, S. (2019). Family violence in Canada: A statistical profile, 2018. *Juristat: Canadian Centre for Justice Statistics*, 1, 3–62.

- Burke, L. (2009). Institutional sexism. *Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice*, 56(4), 323-328.
- Burman, M., & Svensson, E.-M. (2017). Women's Human Rights in the Governance of the Arctic – Gender Equality and Violence against Indigenous Women. *The Yearbook of Polar Law IX*, 58–78.
- Burman, M. (2021). *Kartläggning av jämställdheten i det samiska samhället*. Hentet fra: <https://www.sametinget.se/157924>
- Burnette, C. E. (2015). Disentangling Indigenous Women's Experiences with Intimate Partner Violence in the United States. *Critical Social Work*, 16(1), 1-20.
- Buti, A. (2002). The Removal of Aboriginal Children: Canada and Australia Compared. *University of Western Sidney Law Review*, 6(1), 25-37.
- Buxton-Namisnyk, E. (2014/2015). Does an Intersectional Understanding of International Human Rights Law Represent a Way Forward in the Prevention and Redress of Domestic Violence against Indigenous Women in Australia? *Australian Indigenous Law Review*, 18(1), 119-137.
- Byrd, J. A. (2011). *The Transit of Empire: Indigenous Critiques of Colonialism*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Cameron, A. (2008). R. v. Gladue: Sentencing and the gendered impacts of colonialism. I J. D. Whyte (red.), *Moving towards justice: Legal traditions and Aboriginal Justice* (s. 160–180. Saskatoon: Purich Publishing Limited.
- Carlson, B. (2021). No public outrage, no vigils: Australia's silence at violence against Indigenous women. *The Conversation*. <https://theconversation.com/no-public-outrage-no-vigils-australias-silence-at-violence-against-indigenous-women-158875>
- Carter, R. T. (2007). Racism and psychological and emotional injury: Recognizing and assessing race-based traumatic stress. *The Counseling Psychologist*, 35b(1), 13-105. <https://doi.org/10.1177%2F0011000006292033>
- Christie, N. (1982). *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Coker, D. (2004). Race, Poverty and the Crime-Centered Response to Domestic Violence. *Violence Against Women*, 10(11), 1331-1353.
- Coultard, G. S. (2014). *Red Skin, White Mask: A Critique of the Colonial Politics of Recognition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Curtis, T., Larsen, F. B., Helweg-Larsen, K., & Bjerregaard, P. (2002). Violence, sexual abuse and health in Greenland. *International Journal of Circumpolar Health*, 61(2), 110-122.
- Dabiri, H., (2011-12). Kiss the ring, but never touch the crown: How US policy denies indian women bodily autonomy and the save native women act's attempt to reverse that policy. *American Indian Law Review*, 36(2), 385–421.
- Daes, E.-I. (2001). 'Striving for Self-Determination for Indigenous Peoples'. I Y. N. Kly & D. Kly (red.), *I Pursuit of the Right to Self-Determination: Collected Papers and Proceedings of the First International Conference on the Right to Self Determination*. Atlanta: Clarity Press.
- Danieli, Y. (1998). *Intergenerational handbook of multigenerational legacies of trauma*. New York: Plenum.
- Davis, M. (2012). Aboriginal women – the right to self-determination. *Australian Indigenous Law Review*, 16(1), 78-88.
- Deer, S. (2004). Federal Indian Law and Violent Crime: Native women and children at the Mercy of the State. *Social Justice*, 31(4), 17–30.
- Deer, S. (2015). *The beginning and end of rape: Confronting sexual violence in Native America*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deer, S., Clairmont, B., Martell, C. A., & White Eagle, M. L. W. (red.) (2008). *Sharing our stories of survival. Indigenous women surviving violence*. New York: Altamira Press.
- Douglas, H., & Fitzgerald, R. (2018). The domestic violence protection order system as entry to the criminal justice system for Aboriginal and Torres Strait Islander people. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 7(3), 41-57.

- Drugge, A.-L. (2016a). Forskningsetik och urfolksforskning. I A.-L. Drugge (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (s. 191-218). Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Drugge, A.-L. (red.) (2016b). *Ethics in Indigenous Research. Past Experiences – Future Challenges*. Umeå: Umeå University.
- Dullum, J., & Bakketeig, E. (2017). Bruk av legalstrategi mot vold i nære relasjoner. *Tidsskrift for strafferett*, 17(2), 103-125.
- Echo Hawk, L (2001). Child Sexual Abuse in Indian Country: Is the Guardian Keeping in Mind the Seventh Generation? *New York University Journal of Legislation and Public Policy*, 5(1), 83-127.
- Ehrlich, E. (2017). *Fundamental Principles of the Sociology of Law*. London: Routledge.
- Eriksen, A. M. A. (2017). "Breaking the silence". *Interpersonal violence and health among Sami and non-Sami. A population-based study in Mid- and Northern Norway*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Eriksen, A., Hansen, K. L., Javo, C., & Schei, B. (2015). Emotional, physical and sexual Violence among Sami and non-Sami populations in Norway: The SAMINOR 2 questionnaire study. *Scandinavian Journal of Pulic Health*, 43(6), 588-596.
- Eriksen, A., Melhus, M., Jacobsen, B. K., Schei, B., & Broderstad, A. (2021). Intimate Partner violence and its association with mental health problems: The importance of childhood violence – The SAMINOR 2 Questionnaire Survey. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1-13. doi: 10.1177/14034948211024481
- Evans-Campbell, T. (2008). Historical trauma in American Indian / Native Alaska communities: A multi-level framework for exploring impacts on individuals, families and communities. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(3), 316-38. <https://doi.org/10.1177%2F0886260507312290>
- Fast, E., & Collin-Vézina, D. (2019). Historical trauma, race-based trauma, and resilience of indigenous peoples: A literature review. *First Peoples Child & Family Review*, 14(1), 66-181.
- Finbog, R.-L. (2020). *It speaks to you. Making kin of people, duodji and stories in Sami Museums* (Avhandling). Det historisk-filosofiske fakultet. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Finstad, L. (2018). *Hva er politi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax.
- Fletcher, M. L. M. (2016). Reviewed Work(s): The Beginning and End of Rape: Confronting Sexual Violence in Native America. *Studies in Indian American Literatures*, 28(3), 117-119.
- Freire, P. (1996/1970). *Pedagogy of the oppressed (revised)*. New York: Continuum.
- Fur, G. (2009). *A Nation of Women: Gender and Colonial Encounters Among the Delaware Indians*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldberg, R. C. (2014). No Tribal Court is an Island? Citation Practices of the Tribal Judiciary. *American Indian Law Journal*, 3(1), 246–284.
- Government of Canada. (1996). *Royal commission on aboriginal people. Catalogue number Z1-1991/1-6E*. Hentet fra: www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1307458586498/1307458751962
- Green, J. (2006). From Stonechild to Social Cohesion: Anti-Racist Challenges for Saskatchewan. *Canadian Journal of Political Science*, 39(3), 507-527.
- Gross, L.(2019a). *The Oil Sands Industry as Magnifier of Inequality: Tales of Land, Labour, Belonging, and Refusal in Northern Alberta, Canada*. (Avhandling i Antropologi). Samfunnsvitenskapelig fakultet. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Gross, L. (2019b). Wastelanding the Bodies, Wastelanding the Land: Accidents as Evidence in the Albertan Oil Sands. I C. N. Westman, T. L. Joly & L. Gross (red.), *Extracting Home in the Oil Sands: Settler Colonialism and Environmental Change in Subarctic. Canada*. Routledge.
- Grubich-Simitis, I. (1981). Extreme traumatization as cumulative trauma: Psychoanalytic investigations of the effects of concentration camp experiences on survivors and their children. *Psychoanalytic Study of the Child*, 36(1), 415-450. <https://doi.org/10.1080/00797308.1981.11823352>

- Grønlands regering. (2014). *Report by the Government of Greenland on the implementation of CEDAW. Appendix A*. Hentet fra: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/DNK/INT_CEDAW_ADR_DNK_15968_E.pdf
- Grovdal, Y. (2019). *Ikke verd å gå til politiet med. Om vold i parforhold som ikke er anmeldt* (Rapport 5/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Gustavsson, M. (2019). *Klubben – det 19. medlemmet*. Oslo: Pilar forlag.
- Hendry, J., & Tatum, M. L. (2016). Human Rights, Indigenous Peoples and the Pursuit of Justice. *Yale Law & Policy Review*, 34(2), 351-386.
- Hoffart, R., & Jones, N. A. (2018). Intimate Partner Violence and Intergenerational Trauma Among Indigenous Women. *International Criminal Justice Review*, 28(1), 25-44.
- Hokowhitu, B. (2015). Taxonomies of Indigeneity: Indigenous Heterosexual Patriarchal Masculinity. I R. A. Innes & K. Anderson (red.), *Indigenous Men and Masculinities*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Hooks, B. (1990). 'Marginality as a site of resistance'. I R. Ferguson, M. Geve, T. T. Minh-Ha, & C. West (red.), *Out There: Marginalization and Contemporary Cultures* (s. 241-243). Cambridge, MA: MIT Press.
- Huuki, T., & Lanås, M., (2019). Sámi child-adult / past-present entanglements in a painful lecture in university. I P. Rautio & E. Stenvall (red.), *Social, Material and Political Constructs of Arctic Childhoods: An Everyday Life Perspective* (s. 139-153). Singapore: Springer Nature.
- Innes, R. A., & Andersen, K. (2015). *Indigenous Men and Masculinities. Legacies, Identities, Regeneration*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Jackson, M. (1988). *Locking up natives in Canada: A Report of the Canadian Bar Association Committee on Imprisonment and Release*. Ottawa: Canadian Bar Association.
- Jacobs, B. (2000). *International Law / The Great Law of Peace*. LL.M. Master of Laws. Saskatchewan: University of Saskatchewan
- Jensen, E. M. (2012). *We Stopped Forgetting: Stories from Sámi Americans*. ČálliidLágádus.
- Jessen Williamson, K. (2011). *Inherit my heaven: Kalaallit gender relations*. Nuuk: Inussuk.
- Jones, B. J. (1997). Tribal Courts: Protectors of the Native Paradigm of Justice. *St. Thomas Law Review*, 10(1), 87-93.
- Jones, L. (2018, mars). What these women couldn't say publicly about Sherman Alexie until now. Kuow. Hentet fra: <https://www.kuow.org/stories/what-these-women-couldn-t-say-publicly-about-sherman-alexie-until-now/>
- Kearl, H. (2006). Elusive Matriarchy: The Impact of the Native American and Feminist Movements on Navajo Gender Dynamics. I *Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History, Series II*. Hentet fra: <http://scholarcommons.scu.edu/historical-perspectives/vol11/iss1/11>
- Keel, M. (2004). *Family violence and sexual assault in Indigenous communities "Walking the talk"*. Australian Centre for the Studies of Sexual Assault. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Kermoal, N., & Altamirano-Jiménez, I. (red.) (2016). *Living on the Land: Indigenous Women's Understanding of Place*. Athabasca, Alberta: Athabasca University Press.
- Kimmerer, R. W. (2013). *Braiding Sweetgrass – Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge and the Teachings of Plants*. Minneapolis: Milkweed Editions.
- Kirmayer, L. J., Gone, J. P., & Moses, J. (2014). Rethinking Historical Trauma. *Transcultural Psychiatry*, 5(3), 299-319.
- Klingspohn, D. M. (2018). The Importance of Culture in Addressing Domestic Violence for First Nation's Women. *Frontiers in Psychology*, 9. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00872
- Konsmo, E. M., & Kahealani Pacheco, A. M. (2016). *Violence on the land, violence on our bodies: Building an indigenous response to environmental violence*. Toronto: Land Body Defense. Hentet fra: http://landbodydefense.org/uploads/files/VLVBReport_2016.pdf
- Kovach, M. E. 2010. *Indigenous Methodologies: Characteristics, Conversations, and Contexts*. Toronto: University of Toronto Press.

- Kuokkanen, R. (2007). Myths and Realities of Sami Women: A post-colonial feminist analysis for the decolonization and transformation of Sami society. I J. Green (Red.), *Making Space for Indigenous Feminism*. Nova Scotia: Fernwood Publishing.
- Kuokkanen, R. (2008, april). Mitä on saamelaisten hyvinvointi? Tarkastelua kansainvälisessä alkuperäiskansojen kontekstissa [Hva er velferd for samer? En studie i en internasjonal urfolkskontekst]. Innlegg på SamiSoster-foreningens 10-årsjubileum, Inari.
- Kuokkanen, R. (2012). Self-Determination and Indigenous Women's Rights at the Intersection of International Human Rights. *Human Rights Quarterly*, 34, 225-250
- Kuokkanen R. (2015). Gender Violence and Politics in Indigenous Communities. The cases of the aboriginal people in Canada and the Sámi in Scandinavia. *International Feminist Journal of Politics*, 17(2), 271-288.
- Kuokkanen, R. (2014). Gendered Violence and Politics in Indigenous Communities. The cases of aboriginal people in Canada and the Sami in Scandinavia. *International Feminist Journal of Politics*, 17(2), 271-288.
- Kuokkanen, R. (2019). *Restructuring Relations: Indigenous Self-determination, Governance, and Gender*. Oxford University Press.
- Kuokkanen, R. (2013). Violence against women, indigenous self-determination and autonomy in Sami society." *L'Image du Sápmi*, 2, 436-452.
- Kvernmo, S. (2018). Sexual abuse in indigenous and arctic children and adolescents in Scandinavia. I H. Exner-Pirot, B., Norbye & L. Butler (red.), *Northern and Indigenous Health and Health Care*. Saskatoon, Saskatchewan: University of Saskatchewan.
- Kyrölä, K., & Huuki, T. (2021). Desperately seeking a queer indigenous past: Affective traces of queer Sámi in Sparrooabbán (Me and My Little Sister, 2016). *Journal of Cinema and Media Studies*, 60(5), 75–98.
- Larsen, C. V. L., & Bjerregaard, P. (2019). Vold og seksuelle overgrep i Grønland. Et notat basert på befolkningsundersøkelsene i Grønland. Statens Institut for Folkesundhed.
- Lauritsen, A. N. (2019). Greenland. I A. N. Lauritsen (red.), *Crime and Crime Control in Four Nordic Island Societies: The Faroe Islands, Greenland, Iceland and the Åland Islands* (s. 34-46). Aarhus: Scandinavian Research Council for Criminology.
- Linklater, R. (2014). *Decolonizing trauma work: Indigenous stories and strategies*. Fernwood Publishing.
- Loft, S., & Swanson, K. (2014). *Coded Territories: Tracing Indigenous Pathways in New Media Art*. University of Calgary Press.
- Lorde, A. (2017). *Your silence will not protect you*. Silver Press.
- Loukacheva, N. (2012). Indigenous Inuit Law, "Western" Law and Northern Issues. *Arctic Review on Law and Politics*, 3(2), 200–217.
- Mack, A. N., & Na'puti, T. R. (2019). "Our Bodies Are Not Terra Nullius": Building a Decolonial Feminist Resistance to Gendered Violence. *Women's Studies in Communication*, 42(3), 347-370.
- Marchetti, E. (2008). Intersectional Race and Gender Analysis: Why Legal Processes Just don't Get It. *Social & Legal Studies*, 17(2), 155–174.
- Marchetti, E., & Daly, K. (2017). Indigenous partner violence, Indigenous sentencing courts, and pathways to desistance. *Violence Against Women*, 23(12), 1513–1535.
- Mason, M. (1983). Canadian and United States Approaches to Indian Sovereignty. *Osgoode Hall Law Journal*, 21(3), 423-474.
- Matamonasa-Bennett, A. (2015). "A Disease of the Outside People": Native American Men's Perceptions of Intimate Partner Violence. *Psychology of Women Quarterly*, 39(1), 20-36.
- Mathiesen, T. (2001). *Retten i samfunnet. En innføring i rettssosiologi*. Oslo: Pax.
- McInturff, K. (2014). *The best and worst place to be a woman in Canada: An index of gender equality in Canada's twenty largest metropolitan areas*. Ottawa: Canadian Centre for Policy Alternatives.
- Medicine, B. (2002). Directions in gender research in American Indian societies: Two spirits and other categories. *Online Readings in Psychology and Culture*, 3(1).

- Menoui, J. (2007). Returning to the Circle: The Reemergence of the Traditional Dispute Resolution in Native American Communities. *Journal of Dispute Resolution*, 2(6), 517-539.
- Minde, H. (2005). *Assimilation of the Sami: implementation and consequences*. Kautokeino: Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples.
- Moffitt, P., Fikowski, H., Mauricio, M., & Mackenzie, A. (2013). Intimate partner violence in the Canadian north: Perspectives from a literature review and media watch. *International Journal of Circumpolar Health*, 72(1) doi: 10.3402/ijch.v72i0.21209
- Moorcroft, L. (2011). *If My Life Depended On It. Yukon women and the RMCP*. Hentet fra: http://www.liardaboriginalwomen.ca/images/stories/PDFs/If%20My%20Life%20Depended%20On%20It_Yukon%20women%20and%20the%20RCMP-Moorcroft-01-2011.pdf
- Morgensen, S. L. (2015). Cutting the Roots of Colonial Masculinity. I R. A. Innes & K. Anderson (red.), *Indigenous Men and Masculinities. Legacies, Identities, Regeneration*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls. (2019a). *Reclaiming Power and Place: The Final Report of the National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls, 1a.* Hentet fra: https://www.mmiwg-ffada.ca/wp-content/uploads/2019/06/Final_Report_Vol_1a-1.pdf,
- National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls. (2019b). *Reclaiming Power and Place: The Final Report of the National Inquiry into Missing and Murdered Indigenous Women and Girls, 1b.* Hentet fra: https://www.mmiwg-ffada.ca/wp-content/uploads/2019/06/Final_Report_Vol_1b.pdf
- Norges institusjon for menneskerettigheter. (2018). *Vold og overgrep i samiske samfunn*. Temarapport 2018. Oslo: NIM
- Olsen, T. A. (2016). Kjønn og urfolksmetodologi. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2(40), 87-103.
- Olsen, T. A. (2017). Gender and/in indigenous methodologies: On trouble and harmony and indigenous studies. *Ethnicities*, 17(4), 509-525.
- Olsen, T. A. (2018). This Word is (Not?) Very Exciting: Considering Intersectionality in Indigenous Studies. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 26(3), 182-196.
- Olson, S. E., & Lewis, D. (1995). Welfare Rules and Indigenous Rights: The Sami People and the Nordic Welfare States. I J. Dixon & R. P. Scheurell (red.), *Social Welfare with Indigenous Peoples* (s. 141-187). London & New York: Routledge.
- Pedersen, C. P., & Bjerregaard, P. (2012). *Det svære ungdomsliv*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Poppel, M. (2020). *Mænds vold mod kvinder i samliv* (Avhandlig). Ilisimatusafik/Grønlands universitet.
- Poupart, L. M. (2002). Crime and Justice in American Indian Communities. *Social Justice*, 29(1/2), 144-159.
- Reiner, R. (2010). *The politics of the police*. Oxford: Oxford University Press.
- Reitmanova, S., & Henderson, R. (2016). Aboriginal Women and the Canadian Criminal Justice System: Examining the Aboriginal Justice Strategy through the Lens of Structural Social Work. *Critical Social Work*, 17(2), 2-19.
- Rizkalla, K., Maar, M., Read, M., Pilon, R., & McGregor, L. (2021). Intimate Partner Violence Against Indigenous Men in Heterosexual Relationships: Toward a Culturally Safe Response in Primary Health Care Settings. *International Journal of Indigenous Health*, 16(1), 261-271.
- Robberstad, A. (1999). *Mellom tvekamp og inkvisisjon. Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosay, A. B. (2016). *Violence Against American Indian and Alaska Native Women and Men - 2010 Findings from the National Intimate Partner and Sexual Violence Survey*. National Institute of Justice Research.
- Ross, L. J. (2017). Reproductive Justice as Intersectional Feminist Activism. *Souls*, 19(3), 286-314. doi: 10.1080/10999949.2017.1389634
- Sametinget i Sverige. (2021). *Kartläggning av jämställdheten i det samiske samhället*. Dnr. 1.3.8-2019-821.

- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (u.å.). Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. Hentet fra: <https://uit.no/kommisjonen.no>
- Schlegel, A. (1984). Hopi Gender Ideology of Female Superiority. *Quarterly Journal of Ideology*, 8(4), 44-52.
- Shimo, A. (2016). *The Invisible North. The Search for Answers on a Troubled Reserve*. Toronto: Dundro.
- Sider, G. (2014). *Skin for skin. Death and Life for Inuit and Innu*. Duke University press.
- Skyberg, L. F. (2003). «Rettens mytologi». I K. Andenæs & T. Mathiesen (red), *Rettssosiologisk verktøykasse*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.
- Smart, C. (1989). *Feminism and the Power of Law*. London: Routledge.
- Smart, C. (1995). *Law, crime and sexuality*. London: Sage.
- Smith, A. (2006). *Indigenous Feminism Without Apology. Unsettling America. Decolonization in Theory & Practice*. Hentet fra: http://www.oregoncampuscompact.org/uploads/1/3/0/4/13042698/indigenous_feminism_without_apology__andrea_smith_.pdf, lesedato 5.2.2020.
- Smith, L. T. (1999). *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. Dunedin: University of Otago Press.
- Smith, L. T. (2012). *Decolonizing methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books.
- Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? I C. Nelson & L. Grossberg (red.), *Marxism and the Interpretation of Culture*. London: MacMillan.
- Stark, E. (2000). Mandated state response. Evan Stark's response. *Domestic Violence Reports*, 1(6).
- Stern, S., & Cicala, J. A. (red.). (1991). *Creative ethnicity: Symbols and strategies of contemporary ethnic life*. Logan: Utah State UP.
- Stevenson, L. (2014). *Life beside itself. Imagining Care in the Canadian Arctic*. Berkely: University of California Press.
- Stoor, P. (2016). *Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa*. Giron/Kiruna: Sametinget.
- Stubbs, J. (2011). Indigenous Women in Australian Criminal Justice: Over-represented But Rarely Acknowledged. *Australian Indigenous Law Review*, 15(1), 47–63.
- Sørensen, B. W. (1999, oktober). *The representation of Men's Violence against Women in the Arctic*. Paper presertet på European Council of European - Human Rights Section Equality between women and men Seminar: Men and Violence Against Women, Strasbourg.
- Sørensen, B. W. (1994). *Magt eller afmagt? Køn, følelser og vold i Grønland*. København: Akademisk forlag.
- Sørensen, B. W. (2001). Men in Transition: The representation of men's violence against women in Greenland. *Violence Against Women*, 7(7), 826-847.
- Sørensen, B. W. (2013). Voldens kontinuum og kvinders voldserfaringer. *Sosiologi i dag*, 43(4).
- Tallbear, K., & Willey, A. (2019). Critical relationality: Indigenous and queer belonging Beyond settler sex and nature. *Imaginations*, 10(1), 5-17.
- Tauri, J. M. (2016). The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House: An Indigenous Critique of Criminology. *Journal of Global Indigeneity*, 3(1), 1-18.
- Tehee, M., & Esqueda, C. W. (2008). American Indian and European American Women's Perceptions of Domestic Violence. *Journal of Family Violence*, 23(1), 25-35.
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Rapport 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapsseter om vold og traumatisk stress.
- Tlostanova, M., Thapar-Björkert, S., & Knoblock, I. (2019). Do We Need Decolonial Feminism in Sweden? *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 27(4), 290-295. doi:10.1080/08038740.2019.164155
- Todd, Z. (2016). An indigenous feminist's take on the ontological turn: 'Ontology' is just another word for colonialism. *Journal of Historical Sociology*, 29(1), 4-22.
- Tuck, E., & Yang, K. W. (2012). Decolonization is not a metaphor. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 1(1).

- Urban Indian Health Institute (A division of the Seattle Indian Health Board). (2018). *A Nationwide Data Crisis: Missing and Murdered Indigenous Women and Girls*. Hentet fra: <http://www.uihi.org/wp-content/uploads/2018/11/Missing-and-Murdered-Indigenous-Women-and-Girls-Report.pdf?tp=1>
- Victoria State government. (2020). *Family violence and Aboriginal and Torres Strait Islander women*. Hentet fra: <https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/healthyliving/Family-violence-and-aboriginal-and-torres-strait-islander-women>
- Walkerdine, V. (2016). Affective History, Working-Class Communities and Self-Determination. *The Sociological Review*, 64(4), 699-714. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12435>
- Walkerdine, V. (2010). 'Communal beingness and affect: A study of trauma in an ex-industrial community'. *Body and Society*, 16(1), 91-116.
- Walkerdine, V., & Jimenez, L. (2012). *Gender, work and community after de-industrialisation: A psychosocial approach to affect*. New York: Palgrave Macmillan.
- Walkerdine, V., Olsvold, A., & Rudberg, M. (2013). 'Researching embodiment and intergenerational trauma using the work of Davoine and Gaudilliere: History walked in the door'. *Subjectivity*, 6, 272-297.
- Wolf, M. E., Ly, U., Hobart, M. A., & Kernic, M. A. (2003). Barriers to Seeking Police Help for Intimate Partner Violence. *Journal of Family Violence*, 18(2), 121-129.
- Wood, A. J. (2016). *Why Australia won't recognise Indigenous customary law*. Hentet fra: <https://theconversation.com/why-australia-wont-recognise-indigenous-customary-law-60370>
- Øverli, I. T., Bergman, S., & Finstad, A.-K. (2017). «Om du tør å spørre, tør folk å svare» *Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn* (Rapport 2/2017). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Aakvaag, H. F., & Strøm, I. F. (2019). *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen* (Rapport 1/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep rammer ikke likt. Noen er mer utsatt enn andre. Det gjelder blant andre mennesker som tilhører urfolk. Dette må ses i sammenheng med den ofte voldelige historien med utryddelse, undertrykkelse og assimilering som del av kolonialisering. Sammenhengene mellom felles erfaringer og den enkeltes liv og erfaringer er tema for en økende forskningslitteratur. Denne rapporten gir en oversikt over utvalgt internasjonal forskningslitteratur om vold i nære relasjoner i urfolk.

I rapporten diskuteres historiske kollektive traumer, kjønn og kjønnsrelasjoner og omfang av vold og overgrep blant urfolk. Den trekker frem bidrag til en mer kreativ, respektfull og reparerende forskning om og med urfolk. Endelig setter rapporten søkelys på urfolksrett og tilgang på rettferdighet, både i historisk perspektiv og i dag. Avslutningsvis diskuteres relevansen av internasjonal urfolksforskning for forskning om vold i nære relasjoner i samiske samfunn.

**Rapporter kan lastes ned
fra www.nkvts.no**

ISSN 0809-9103

ISBN 978-82-8122-161-1 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-162-8 (PDF)

Rapport Nr. 2 2021

NKVTS.NO